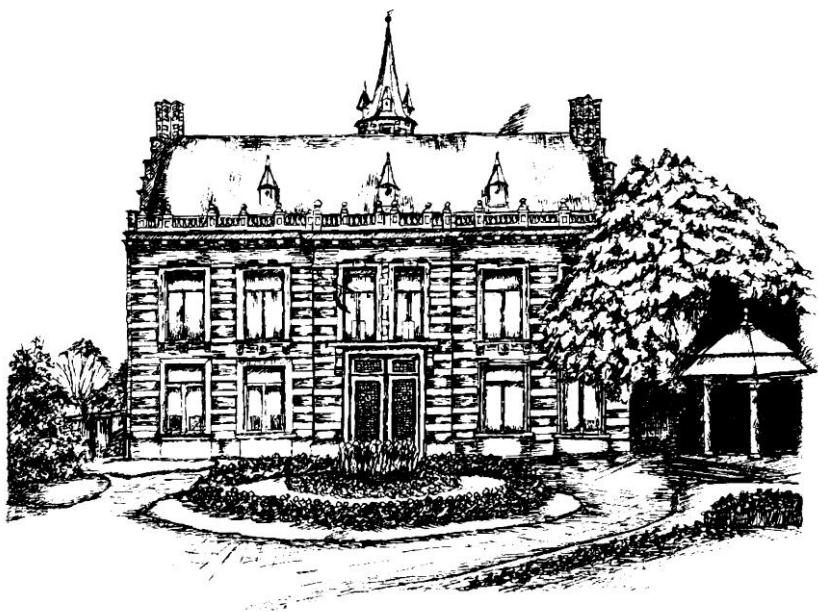

Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang XXXII nr. 1 – 2014
Afgiftekantoor Turnhout 1
www.taxandriavzw.be

België – Belgique
P.B.
2300 Turnhout 1
8/4722
P708501

Taxandria Nieuws

Ledenblad van Taxandria,
Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige
Kring van de Antwerpse Kempen v.z.w.

Inhoud

Woord vooraf	1
Voorlopig jaarprogramma 2014	3
Lezing 'de pioniers van de archeologie in de Kempen'	4
Vernieuwde contacten met de familie Stroobant	6
Verslag lezing 'Geneeskunde uit de oude doos in Turnhout'	7
Tentoonstelling 'Vondsten Vertellen'	11
Terug naar de Oertijd?	12
Slag bij Hoogstraten, 200 jaar geleden	12
Even opfrissen...	13
Kunstschilder Karel Boom 75 jaar geleden overleden	19
IJzeren deur van de Jachtrechtbank gerestaureerd	27
Waar is het zwaard van de Madelon?! deel II	29
Fred Stevens en Marcel Gielis met emeritaat	31
On(t)roerend erfgoednieuws uit Turnhout	32
Oorkonde over brouwers en gruiters	33
Uitzonderlijke schenking aan én door Taxandria	35
Medewerking aan onroerend erfgoedlijst WO I	37
Archief rond WO I gedigitaliseerd	37
Oproep aan familie van gesneuvelden van WO I	38
Vooruitblik op het volgende Jaarboek	38
Reacties van leden	39
400 jaar geleden: Jongmangilde in Turnhout	40
Boekbespreking: 'Vergeten Linies'	42
Boekbespreking 'Vondsten Vertellen'	43
Boek 'Begijnen, begijnhoven en het Begijnhof van Turnhout'	45
Boek 'Geheimen van de oude Kempenbossen ontrafeld'	46
Gezocht: Familie van twee Turnhoutse missionarissen	47
Geef de Turnhoutse begijnen een stem!	48
Erfgoed in de media en op het internet	50
100 jaar Eerste Wereldoorlog	53
Davidsfondsacademie: lezingenreeks WO I	54
Foto (voorlopig?) onbekend nummer 16	56

Woord vooraf

Beste Taxandrialid,

In naam van het bestuur, wens ik u en uw familie een gezond en succesvol 2014. Hopelijk mag het nieuwe jaar vele mooie en boeiende momenten in petto hebben.

De Taxandriakring kan terugblikken op een turbulent jaar waarin vele emoties de revue passeerden. De politieke malaise, de sociaaleconomische uitdagingen op stedelijk vlak en de geruchten over een mogelijke verkoop van het museum zorgden eerst voor ongeloof, dan voor woede en onmacht, salondiplomatie, een kordate actie en uiteindelijk voor opluchting. Gelukkig wordt de soep nooit zo heet gegeten als ze wordt opgediend...

Niettemin moeten de Turnhoutse culturele sector en een aantal verenigingen serieus snoeien in hun werking en worden een aantal investeringen en projecten *on hold* gezet.

Maar in 2013 waren er zeker ook mooie momenten: de tentoonstelling over oude glasplaten en de daaraan gekoppelde projectieavond, de archeologische tentoonstelling van Adak, de lezingenreeks met telkens een goede opkomst, onze publicaties die blijkbaar graag gelezen worden, de ondersteuning van het project rond de Eerste Wereldoorlog, enz. In deze nieuwsbrief kan u ook lezen dat we de voorbije maanden stevig verwerkt werden met meerdere cultuurhistorische boeken over onze streek. Mocht u de publicaties nog niet onder de kerstboom hebben gevonden, heeft u de komende maanden nog de gelegenheid om deze te kopen.

Maar u kan ook nog tot begin februari een bedrag spenderen aan een ander boek. Het 16de-eeuws muziekhandschrift of 'processionale' uit het Turnhoutse begijnhof behoort tot de *Topstukkenlijst* van de Vlaamse overheid. Dit manuscript is zeer gevoelig voor licht en is dus amper te raadplegen. Daarom wordt via <http://www.boekensteun.be> geld verzameld om het professioneel te digitaliseren zodat het voor iedereen online beschikbaar is. Tot hier toe is ca. 80% van het bedrag door particulieren en verenigingen samengebracht. Levert u het laatste steentje voor dit nobele project?

U zal er in 2014 niet om heen kunnen. In heel Vlaanderen zullen de herdenkingsmomenten rond 100 jaar Eerste Wereldoorlog elkaar in snel tempo opvolgen. Taxandria vervult hierin dit jaar vooral een ondersteunende rol. Het ambitieuze scholenproject *Kempense Klaprozen* zal heel wat begeleiding vragen. Ook uw hulp willen we vragen. Bent u een nabestaande of familielid van een Kempense gesneuvelde van WO I en heeft u nog brieven, dagboeken, in memoriams en foto's? Dan zou het zeer fijn zijn, mocht u deze kostbare gegevens met de leerlingen en ons willen delen. Meer info hierover leest u verder in de nieuwsbrief.

Verder plannen we in het nieuwe jaar de gebruikelijke vier lezingen op de zolder van het Taxandriamuseum. Hiermee spelen we drie keer in op andere activiteiten die rond die tijd plaatsvinden: de archeologische tentoonstelling in het Taxandriamuseum, 225 jaar Slag van Turnhout en de herdenking van Franz Adelhof en Sebastiaan Robson en tenslotte de Eerste Wereldoorlog.

Bij deze nodigen we u graag uit voor de eerste activiteit op donderdag 30 januari. Niet enkel zullen twee experts ons meer vertellen over de rol die Taxandrialeden aan het begin van de 20ste eeuw hebben gespeeld bij de archeologische zoektocht in de regio Turnhout. Bovendien geven zij ons als makers van de unieke tentoonstelling een exclusieve rondleiding doorheen de Kempense archeologie. We sluiten af met een drankje. Zo kunnen we elkaar opnieuw of voor de eerste keer ontmoeten. Van harte welkom!

Bert Hendrickx
Voorzitter

Voorlopig jaarprogramma 2014

- Donderdag 30 januari, lezing door Stephan Delaruelle en Jef Van Doninck: *De pioniers van de archeologie in de Kempen. Wetenschappers of schattenjagers* met rondleiding door de tentoonstelling *Vondsten Vertellen* en een nieuwjaarsdrink
- Zondag 27 april, Erfgoeddag met als thema Grenzeloos
- Lezing midden mei: onderwerp wordt nog meegedeeld
- Zondag 14 september, Cultuurmarkt aan de Warande van 10.00 tot 17.00 uur. De Open Monumentendag vindt die dag ook plaats.
- Donderdag 16 oktober: lezing door Cor Vanistendael en Stephanie Beghein (onder voorbehoud) over *Turnhoutse componisten Sebastian J. Robson en Franz Andelhof*
- 18 en 19 oktober: *herdenking 225 jaar Slag van Turnhout* met tal van activiteiten op en rond de Grote Markt (met een mini-thematentoonstelling in het Taxandriamuseum)
- Donderdag 11 december, Sam Van Clemen, *Turnhout tijdens de Eerste Wereldoorlog*

De lezingen vinden plaats op de zolder van het Taxandriamuseum, Begijnenstraat 28, 2300 Turnhout in samenwerking met TRAM41. Aanvangsuur van de lezingen is 20.00 uur. Iedereen is welkom, de toegang is gratis.

De aankondiging van deze lezingen gebeurt ook via e-mail (wanneer u uw mailadres doorgaf aan taxandriavzw@gmail.com), affiches, Facebook, de lichtkranten die aan het station en op de Grote Markt staan, Uit in Turnhout, de Nieuwsbrieven van TRAM41 en Cultuurbeleid...

Lezing door Stephan Delaruelle en Jef Van Doninck op donderdag 30 januari: de pioniers van de archeologie in de Kempen. Wetenschappers of schattenjagers?

Op donderdag 30 januari, om 20.00 uur, zullen Jef Van Doninck en Stephan Delaruelle een lezing houden op de zolder van het Taxandriamuseum, Begijnenstraat 28 te Turnhout.

Sinds de 19de eeuw ging men zich meer interesseren in de objecten die occasioneel aan het licht kwamen bij de aanleg van wegen, het ompspitten van de heide of het uitturven van de vennen. Dergelijke vondsten kwamen via omwegen vaak terecht bij de lokale notabelen, die ze bijhielden in rariteitenkabinetten, samen met andere exotische schatten.

(foto W.F.J. Van Genechten, Stadsarchief 02312-02)

In 1903 besloot een groep gelijkgestemde geesten om in Turnhout de oudheidkundige kring Taxandria op te starten, kort daarna gevolgd door een andere in Brecht.

Naast een studie naar de geschiedenis van de regio, gingen enkele actieve leden op zoek naar oudheidkundige voorwerpen. Ze verwierven hierbij oudere schatten uit de regio, maar kwamen al snel nieuwe vindplaatsen op het spoor. Hun onaflettende ijver resulteerde in een aanzienlijke collectie archeologische vondsten en beschrijvingen van vindplaatsen, die tot vandaag een belangrijke plaats innemen in de wetenschappelijke kennis van de Kempen.

Foto Taxandriamuseum, 1942

Nieuwsbrief Taxandria 1, 2014

De sprekers nemen u mee naar de opgravingen in de regio Turnhout uit het begin van de twintigste eeuw aan de hand van de oude notities en vondsten van de eerste erfgoedpioniers, zoals L. Stroobant, E. Surinx en A. De Laet.

Na de lezing zal er een rondleiding gegeven worden in de tentoonstelling *Vondsten Vertellen* in het Taxandriamuseum, waar u de vondsten in levende lijve kan bewonderen. Nadien bieden we u graag (op de valreep) een *nieuwjaarsglaasje* aan.

Jef Van Doninck en Stephan Delaruelle zijn de intergemeentelijke archeologen van de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK). Sinds 2003 beheert deze dienst het archeologisch patrimonium binnen deze gemeenten, met de ontdekking van talrijke nieuwe vindplaatsen tot gevolg. Naar aanleiding van het 10-jarig bestaan van AdAK maakten ze het boek en de tentoonstelling "Vondsten Vertellen" over de vaak ongekende archeologische rijkdom van de Kempen.

Opening van de tentoonstelling 'Vondsten Vertellen' in het Taxandriamuseum op 15 november 2013 met burgemeester van Turnhout, Eric Vos, gedeputeerden voor de provincie Antwerpen Bruno Peeters en Luk Lemmens en burgemeester van Oud-Turnhout Leo Nys (foto TRAM41)

Nieuwsbrief Taxandria 1, 2014

Vernieuwde contacten met de familie Stroobant

In de kerstvakantie ontvingen we een e-mail van Jipi Stroobant, achterkleinzoon van de eerste voorzitter van de Taxandriakring, Louis Stroobant. Via onze website www.taxandriavzw.be (her)ontdekte hij de rol die zijn overgrootvader in de Kempen en voor Taxandria heeft gespeeld. Meer info over Louis Stroobant vindt u in het artikel van Francis De Vel in het Taxandria Jaarboek 2003: *Van boegbeeld tot vreemde eend in de Kempische bijt. Louis Stroobant (1862-1950)*.

Jipi Stroobant (° Westfalen, 1949) is de zoon van Yann, gewezen officier in het Belgisch leger en secretaris van de Belgische ambassade tijdens de Tweede Wereldoorlog. Jipi woont al meer dan 40 jaar in Châteauneuf, tussen Lyon en Saint-Étienne, waar hij *artisan polyvalent* en in zijn vrije tijd amateurarcheoloog is.

Foto van de familie Stroobant, met in het midden 'stamvader' Louis, 1921

Jipi heeft thuis enkele kisten met het familiearchief. Hij is bereid om zijn archiefstukken over Louis die we nog niet in ons archief hebben, te digitaliseren. Zo krijgen we (hopelijk) een genuanceerder beeld van de rol die hij in het Kempische historisch-archeologisch onderzoek heeft vervuld.

Verslag lezing door Harry de Kok: Geneeskunde uit de oude doos in Turnhout

Voor een bomvolle zaal gaf voormalig stadsarchivaris Harry de Kok in het Taxandriamuseum op 11 december 2013 een boeiende lezing over 'Geneeskunde uit de oude doos in Turnhout'.

Ten eerste sprak hij uitgebreid over het medische personeel. Er waren de doctores, academici dus. Deze werkten als zelfstandige of in dienst van de stad tegen een vast wedde. Ze maakten hun handen zo weinig mogelijk vuil en bekeken enkel gezicht, ogen en urine. Dit laatste werd dan opgevangen in een urinaal. Daarom stonden ze ook bekend als piskijkers. Chirurgen waren bedreven in o.a. breuken zetten, wonden naaien en tandentrekken.

Ze bleven ook haar knippen en hadden dan ook vaak conflicten met de barbiers. Gebruikte middelen waren zaag, bijl, mes, olie, plijsters, zalven en scheerpotten. Het ging dus om zeer pijnlijke praktijken. Ze hadden leerjongens in dienst die na twee jaar een praktische proef moesten afleggen, die o.a. bestond uit een aderlating. Ze hadden ook knechten voor langere tijd in dienst. De chirurgen beoefenden hun beroep in eigen huis in een soort winkel, buiten hing een uithangbord, een barbiersbekken.

Beulen hadden overigens ook een aureool als genezer. Bloed en andere delen van lijken werden nl. ook aanzien als geneesmiddel en waren erg in trek.

Aan de basis van de 'oude' geneeskunde' lag het concept van Hippocrates en Galenus dat uitging van een evenwicht tussen de lichaams-sappen gele gal, zwarte gal en bloed. Bloed aflaten kan via bloedzuigers, aderlaten of het plaatsen van potten. Ook in Turnhout gebeurde dit vaak. Op 17 januari 1735 werden in het Heilig Graf vijf personen gebeten door een razende hond, ze kregen een aderlating en gingen daarna op bedevaart. Dat was typisch, de combinatie van een 'geneeskundige' en een godsdienstige handeling. Voor aderlaten werden dikwijls echels gebruikt. Deze werden gekweekt in de Liereman in Oud-Turnhout door dr. Smaghe. In de plaatselijke waterpoel zogen de bloedzuigers echels uit oude paarden. De Penge, een bekende Turnhoutse volksfiguur, ging er daar vangen om ze te verkopen. Amputaties waren vaak noodzakelijk en levensgevaarlijk zonder behoorlijke verdovende en ontsmettende middelen. Pas in de 19de eeuw met de opkomst van de ether en de ontsmetting van wonden zou hierin geleidelijk verandering komen.

Een andere groep 'medici' waren de steensnijders en de oogmeesters. Dit waren rondreizende 'specialisten' die verschenen op kermissen. In Turnhout is er een dergelijk optreden bekend uit 1571. Het was eigenlijk een ambulant oogonderzoek. Een praktijk die nog lang bleef bestaan, want in 1844 behandelde de Gentse professor Van Roosbroek op het stadhuis honderden patiënten op één dag.

(afbeelding: *De keisnijder*, Claes Jansz. Visscher (II), 1550 – 1599, Rijksmuseum Amsterdam)

Kwakzalvers waren er zeker ook. Kop-snijders 'genazen' hoofdpijn en depressies. Er waren ook gebruikers van de wichelroede, astrologen. Hun praktijken hadden soms een placebo-effect. In 1641 was er in Turnhout een proces tegen F. Bierens die ervan werd beschuldigd zich onrechtmatig dokter te noemen. Tvenaars waren er ook en werd o.a. ingezet om heksen te ontmaskeren. In 1565 werd in Kasterlee een 80-jarige weduwe beschuldigd van hekserij. De schepen huurden een tovenaars in om

haar te ontmaskeren. Het arme mens stierf als gevolg van de tortuur. In Turnhout zijn er geen heksenprocessen geweest, wel vond er volgens de overlevering een heksensabbat plaats. Overlezers deden uitdrijvingen door middel van het uitspreken van formules, het maken van bewegingen en andere handelingen. Bekende rondtrekkende volksgenezers in de Kempen waren 'Den Tissens' en Mie Broos uit Vorselaar. Deze had trouwens ook in Turnhout klanten. Broeder Van Liefde Van Mechelen was eveneens een volksgeneesheer.

De volksgeneeskunde gebruikte gebeden e.a. rituelen om de pijn te verzachten. Ook bedevaarten waren erg populair. Vele heiligen waren immers een patroon tegen ziekten: de H. Lambertus tegen lamheid, Blasius voor de blaas... De bekendste bedevaart in Turnhout was die naar Vosselaar. De Lokerenkapel werd opgericht in 1713 naar aanleiding van een miraculeuze genezing daar in de buurt van een houthakker. De meest geliefde en dit tot op heden is die naar Scherpenheuvel. De H. Romuldus werd in Zondereigen aanroepen tegen pijnlijke ogen en het koningszeer. In de Patersstraat kon een herbergier roos overnemen.

Besmettelijke ziekten waren talrijk en vele gezegden en woorden verwijzen hiernaar: gepokt en gemazeld, pesten en klaploper... Builenpest en longenpest kwamen in Turnhout voor het eerst voor in 1348. De echte oorzaak bleef onbekend, in de plaats werden allerlei (drog)redenen genoemd, o.a. de joden. De pest heeft onnoemelijk veel leed veroorzaakt. Er zijn ooit vele pestordonnanties uitgevaardigd. Pestmeesters met de bekende scherpe snavel verzorgden de zieken en voerden de

lijken af. Op de Graatakker is een pesthuis geweest, dat werd uitgerookt en is afgebrand.

Pestkerkhoven zijn er ook geweest. Lazarussen waren verschoppelingen die steeds een klepper en een speciaal teken bij zich moesten hebben. Hoewel ze onder bepaalde voorwaarden wel mochten bedelen. Andere later epidemische ziekten waren cholera en pokken. Pas op het einde van de 19de eeuw zou de geneeskunde genoeg vooruitgang boeken en deze ziektes stilaan de baas worden.

Turnhout heeft vele honderden dokters gehad. We bespreken de bekendste. In 1415 klopte dr. Albert Ditmer aan bij het kasteel. Hij was ontboden door de hertogin van Brabant die leek te zijn vergiftigd. Hij vroeg hulp aan twee collega's, in de Sint-Pieterskerk werd druk gebeden voor de hertogin die uiteindelijk genas. Willem Van Loon pachtte de konijnen van de warande en woonde in de Patersstraat. Jan Van Lier was een chirurgijn. Dr. Hoefnagel spande in 1569 een proces aan wegens het niet betalen van een rekening. Pastijn Martinus was stadschirurgijn. Ivo Laenen was arts tijdens de slag van Turnhout. Jan-Baptist Bruggeman deed in Turnhout naar verluidt 9.000 geboorten en nam als arts deel aan de Russische veldtocht van Napoleon. Andere grote namen zijn Renier Snieders, dr. Vogels, dr. Schuermans, dr. Constant Janssen, zijn zoon dr. Paul Janssen, dr. Nand Peeters en dr. Harry Van der Pas.

Tot slot. De mensen leden erg onder pijn, ziekte en dood en de gebrekkelijke verzorging. De vreemdste middelen ertegen werden aangewend. De slechte volksgezondheid werd nog in de hand gewerkt door honger, slechte huisvesting, luizen, beer, slechte riolering. Geneeskunde was lang erg gebrekkig, om niet te zeggen onbestaande. 'De goede oude tijd' was hier duidelijk niet van toepassing.

Sam Van Clemen

Tentoonstelling in het Taxandriamuseum: Vondsten vertellen - Archeologische parels uit de Antwerpse Kempen

Al tien jaar is de **Archeologische dienst Antwerpse Kempen** (ADAK) actief in onze regio. In die periode werd heel wat boeiend onderzoek verricht. Maar archeologisch speurwerk in de Kempen gebeurde natuurlijk al veel langer en leverde de afgelopen twee eeuwen behoorlijk wat nieuwe inzichten op. De **tentoonstelling** in het Taxandriamuseum en het **bijhorende boek** laten enkele topvondsten uit de Kempen 'aan het woord'. Ze vertellen niet alleen over de vroegere bewoners van onze streek, maar ook over ontdekkers, de erfgoedpioniers. Tweehonderd jaar geleden gingen onderzoekers al graven in onze schrale zandbodems, op zoek naar sporen. Walterus Van Genechten, Eugene Surinx, Louis Stroobant, Gustaaf Aerts: waren deze erfgoedpioniers wetenschappers of gewoon ordinaire schattengravers? Archiefstukken en verhalen schetsen een beeld van hen, hoe ze te werk gingen en hoe hun collecties mee aan de basis lagen van onze Kempense musea. Dat de Taxandriakring en bekende bestuursleden in dit verhaal een prominente rol spelen, zal vlug duidelijk worden...

'Vondsten Vertellen' is een dynamische voorstelling van de geschiedenis van de Antwerpse Kempen tot aan de Late Middeleeuwen. Oude en nieuwe opgravingen geven jong en oud een idee van de archeologische rijkdom van onze regio.

De tentoonstelling loopt nog tot zondag 2 maart 2014 in het Taxandriamuseum, Begijnenstraat 28.

Leden van Taxandria kunnen gratis het museum en dus ook de tentoonstelling bezoeken. Vermeld dan wel aan de balie dat u lid bent.

Terug naar de oertijd – voor uw (klein)kinderen?

Op zondag 19 januari biedt het Taxandria-museum je een retourticket naar de oertijd. In de tuin wordt een prehistorisch kamp gebouwd met demonstraties van vuur maken, silex kloppen, granen malen, speerwerpen, enz. begeleid door de man op de foto...

Jongeren tussen 11 en 14 jaar kunnen uittesten welke kleding onze voor-voorouder droegen tijdens de verschillende perioden van de prehistorie. De workshop is gratis en wordt gegeven om 13.30 uur en om 15 uur. Schrijf je kinderen alvast in via tram41@turnhout.be

Slag bij Hoogstraten exact 200 jaar geleden

Deze maand is het exact tweehonderd jaar geleden dat de slag bij Hoogstraten werd uitgevochten. De veldslag had een groot impact, maar is weinig gekend. Erfgoed Hoogstraten heeft een herdenkingsprogramma klaar om de slag uit de vergetelheid te halen.

Op 11 januari 1814 vonden in de Noorderkempen bloedige gevechten plaats tussen de troepen van de Franse keizer Napoleon I en een geallieerd legerkorps dat in hoofdzaak bestond uit Pruisen, Britten en Koza's. De gevechtszone reikte van Kalmthout tot Turnhout. Aan geallieerde kant sneuvelden op die ene dag meer dan 500 mannen en aan Franse kant waren bijna 900 slachtoffers te betreuren.

'Voor het herdenkingsjaar zijn alle registers open getrokken en zullen er ook activiteiten zijn in de deelgemeenten, want de gevechten beperkten zich niet tot Hoogstraten centrum. Vooral in Minderhout is zware strijd geleverd. In het weekend van 3 en 4 mei 2014 herleeft de geschiedenis met medewerking van 750 reënactors, 40 ruiters en 16 kanonnen.' In het Stedelijk Museum zal vanaf augustus een tentoonstelling lopen over de slag bij Hoogstraten en de vzw La:ch is volop bezig met de voorbereidingen van een musical, die in november wordt opgevoerd.

Bron: Het Nieuwsblad, R. Van Den Ackerveken, 17 december 2013 en www.1814.be

Nieuwsbrief Taxandria 1, 2014

Even opfrissen: 25, 50, 75, 100, ... jaar geleden

- Op 15 januari 1464, 550 jaar geleden, leverde Hendrik Vander Kelen, *woudvorster* van het Grotenhout, aan het hertogelijk hof in Brussel twee reeën voor de prijs van 8 stuivers per stuk.
- In de periode 1464-1465 kon Turnhout geen nieuwe poorters maken, omdat twee schepenen in een oorlog betrokken waren en de anderen niet naar de *comme* (archiefkoffer) wilden gaan, tenzij zij allen samen zouden zijn.
- In 1614 werd de infirmerie op het begijnhof, later de hostiebakkerij gebouwd.
- In 1714 vond men slechts drie Kempense gemeenten tussen de 104 *posthouderijen*: Turnhout, Postel en Westmalle.
- Op 25 januari 1764, 250 jaar geleden, verleende keizerin Maria Theresia de gasthuiszusters een octrooi. Men verkreeg de machtiging om vijftig bunder braakliggende grond te cultiveren.
- Op 6 februari van hetzelfde jaar verkreeg de Turnhoutse Tijknatie van haar een reglement, ontworpen in de Souvereine Raad van Brabant, om alle bedrog in het productieproces van de tijken te verhinderen.
- In 1814 werd de speelkaartenbelasting in de Nederlanden afgeschaft.
- Het vroegere gebouw van de zusters van het Heilig-Graf in de Herentalstraat wordt vanaf 1814 een marechausseekazerne.
- Het voormalig buitengoed De Paai aan de Kastelein werd in 1814 aangekocht door P.J. Brepols. Mevrouw J.F. Dessauer liet er in 1886 een groots landhuis in eclectische, neo-Vlaamse renaissance-stijl bouwen.

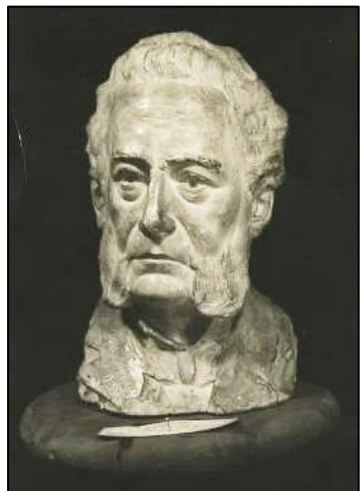

Foto van de familie Du Four op hun buitengoed De Paai, 1890-1914, Stadsarchief Turnhout, 00054_03

- In 1839 vestigde Renier Snieders (foto) zich in Turnhout als geneesheer. Naast huisarts was hij ook wetsdokter en arts van het bureel van weldadigheid, van het gast- en het godshuis.
- Op 2 januari 1839 richtte Glénisson & Van Genechten een eigen weekblad op, *L'abeille de la Campine*. Dit Franstalige blad kende weinig succes en na drie jaar, vanaf januari 1842, schakelden ze over op een Nederlandstalige versie 'De Kempische Bie'.

(zie: <http://www.historischedrukkerij.be>)

- In hetzelfde jaar vestigde H. Peeters-Divoort een zelfstandig atelier in zijn geboorteplaats Turnhout. Ruim 400 à 500 schrijnwerkers en houtsnijders waren er tewerkgesteld. (zie artikel in het Jaarboek 2012)
- 150 jaar geleden, in 1864 werd de gemeentelijke meisjesschool in Turnhout opgericht.
- Op 13 maart 1889 nam J.A.C. Hoefnagels, de derde burgemeester van Turnhout, ontslag en verhuisde naar Antwerpen waar hij in 1891 overleed. Op 21 maart benoemde de koning Petrus J.M.A. Dierckx tot burgemeester (zie foto).

Foto Stadsarchief 04726-02

Enkele dagen later, op 4 april werd de nieuwe burgemeester ingehuldigd. 'Aan ieder huis wappert de nationale vlag, terwijl aan de inkom der Gasthuisstraat, op de groote Markt, op de pui van het Stadhuis en aan de woning van den nieuwen burgemeester in de Otterstraat, eere-poorten zijn betimmerd, waarop toepasselijke jaarschriften zijn aangebracht, waarop de nationale en stadskleuren wapperen en waarin de wapenschilden van de stad en de provincie schitteren....'

- 100 jaar geleden werd de leerplicht van 6 naar 14 jaar ingevoerd.

- Toen werd ook de Katholieke Volksbond in de Korte Begijnenstraat opgericht.
- Op 14 januari 1914 bepaalde politiecommissaris Debisschop de 'vrolijke dagen': *Dagen wanneer de klok van aftocht niet wordt geluid: 1e Vastenavond, zondag en maandag, 2e de verjaring van de inhuldiging van de Koning, 21 juli, 3e Groote kermis ... Wanneer de klok geluid wordt en de herbergen om 11 uren moeten gesloten zijn: 1e Nieuwjaar, 2e zondag na drie Koningen, 3e dinsdag van vasten-avond, ...14e Buiten deze dagen zullen er geene openbare danspartijen mogen plaats hebben, tenzij met bijzondere toelating van het Schepencollegie welke niet zal toegestaan worden dan in ongewone gevallen en om zeer gegronde redens.'*
- In 1939 wilde Johanna de Boer begijn worden in Breda, maar omdat men daar intredegeld vroeg, trad ze in als begijn in Turnhout, Er waren toen nog zeventien begijnen.
- Op 17 januari 1939 overleed beeldhouwer Napoleon Daems.
De foto toont het atelier/werkhuis van Napoleon Daems en zoon in de Korte Gasthuisstraat. Er werden o.a. kerk- en kunstmeubelen vervaardigd.
- Op 20 januari 1939 werd de KSA van het Sint-Jozefcollege gesticht.
- In dit jaar werd tussen het kasteel en de Warandestraat een gedenkplaat voor Franz Andelhof geplaatst. Beeldhouwer was Victor Avonds.

- Op 23 april 1939 werd de omni-sportvereniging OLMA gesticht. De benaming verwijst naar de oud-leerlingen en leerlingen van de Middelbare School en Atheneum. Leraar Jos Swolfs stichtte deze atletiekvereniging. Maar hier bleef het niet bij, want er kwam nog een voetbalafdeling, een handbalploeg (1941) en zelfs een toneelafdeling bij.
- Een week later, op 29 april kwamen de eerste soldaten aan in de Blaironkazerne.
- In 1939 bouwde de firma Michielsens Koffie een nieuwe koffiebrandrij, beter gekend onder de naam Miko.

- In 1939 kwam Corsendonk in handen van de familie Schellekens. Voordien was de vroegere priorij eigendom van de familie Glenisson. In 1869 kocht de industrieel Eduard Glenisson het complex en verbouwde het tot een neoklassiek kasteel. Na Schellekens, in 1968, werd Fernand Nedée de nieuwe eigenaar die een grondige restauratie liet uitvoeren. (zie foto volgende blz.)
- Op 6 januari 1964 werd de beschutte werkplaats Amival gesticht; op 25 maart vond de werkelijke start op het Begijnhof plaats.

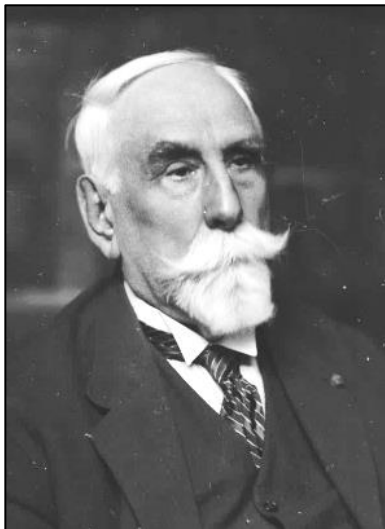
Korsendonk, omstreeks 1940, Stadsarchief, Foto 00935-01

- Op 11 april 1964 werd het Centrum voor Middenstandsopleiding officieel geopend.
- Op 30 april 1964 verlieten de Zusters Maricollen-Franciscanessen definitief het Sint-Petrusrusthuis.
- In 1989, 25 jaar geleden werd de 'zwemacademie' door de sportraad opgericht om jongeren tussen 8 en 12 jaar in een 2-jarig programma te laten kennismaken met zowat alle watersporten.
- Op 1 januari 1989 werd de Mariacongregatie van de Jezuïeten ontbonden. Elke maand kregen de oudste leerlingen een geestelijke instructie en namen zij ook een engagement tot een bijzondere verering voor onze Lieve Vrouw.
- Op 19 januari 1989 werd Wim Stijnen tot voorzitter van de rechtbank benoemd.
- Op 26 januari 1989 was er de herplaatsing van de vieringtoren op de Sint-Pieterskerk.

*Bert Hendrickx
Met medewerking van Willy Van Sprengel*

Kunstschilder Karel Boom 75 jaar geleden overleden

75 jaar geleden, op 13 februari 1939, overleed in Antwerpen kunstschilder Karel Boom. Hij is geboren in Hoogstraten op 3 april 1858. Hij was leerling van Hendrik Schaefels en Karel Verlat. Hij schilderde hoofdzakelijk historische taferelen uit de 16de-eeuwse Nederlanden. Boom was eveneens leraar aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen vanaf 1885. In hetzelfde jaar huwde hij Josephine Verheyen. Samen kregen ze drie kinderen. Zijn bekendste werken hangen in het stadhuis en het gerechtshof van Antwerpen en in het kasteel van Turnhout. Karel Boom tekende ook de ontwerpen voor de muurschilderingen van het stadhuis van Hoogstraten.

De originele muurschilderingen zijn echter vernield in 1944. Zijn stijl is krachtig, met harmonische kleuren en straalt een robuust temperament uit met een sterk gevoel. Het grafmonument van Karel Boom bevindt zich op de begraafplaats Moretus, aan de Kerkhofstraat in Wilrijk.

Door de goede relatie die kanunnik J.E. Jansen met Karel Boom had, bezitten het Taxandriamuseum en het Prentenkabinet van het Turnhoutse Stadsarchief vele werken van zijn hand. Meerder werken werden door de schilder zelf aan Taxandria geschonken.

- Schilderij *Maria van Hongarije stelt de schepenbank aan of Dingdag voorgezeten door Maria van Hongarije* in 1545. Ontwerp voor de historiserende muurschilderingen in de grote zittingszaal van het kasteel. De opdracht werd in 1921 besteld. In 1924 werd aan het schilderen begonnen; deze ontwerpschets werd later bijgewerkt.. De landvoogdes zit op een troon en is omringd door rechters, schepenen, secretaris, rentmeester van Turnhout, de deken van het kapittel en de abt van Tongerlo, Arnold Strejters. Een rechtsgebeurtenis uit de periode waarin landvoogdes Maria van Hongarije in Turnhout verbleef, nl. van 1545 tot 1556. De historische documentatie ervoor werd door J.E. Jansen gegeven.

Gesigeneerd: uitgevoerd door de schilder Karel Boom (1858-1939) uit Hoogstraten. (Aankoop bij de kunstenaar in 1933) (zie onder)

- Schilderij *Eedaflegging door de schout Jan Hoens in handen van de voorzitter van de Soevereine Raad in 1542*. Ontwerp voor de historiserende muurschilderingen in de grote zittingszaal van het kasteel. Jan Hoens, met eigen wapenschild op zijn mantel, kreeg zijn commissiebrieven op 16 juni 1542 en legde zijn eed af te Brussel voor de kanselier van Brabant Ridder Engelbert van den Daele. De ceremonie grijpt plaats in een van de zalen van het Paleis der Staten, behangen met tapijten en schilderijen. De schout in rood ornaat met wit hermelijn afgezet, houdt de linkerhand op de 'Costuymen van Brabant'. De schout is vergezeld van zijn collega's uit Antwerpen, Herentals, Hoogstraten, Arendonk, Geel en Mol, allen in hetzelfde gewaad.
- Schilderij *Ter vierschaar*. Twee rabauwen worden voor de vierschaar geleid in 1548, ontwerp voor de muurschilderingen (1928) in de grote zittingszaal van het kasteel te Turnhout. De twee verschijnen ter vierschaar op het Vrijheidshuis nadat de gezworen dienaar

of 'colff-dragher' Peter Van der Beken met de hoorn aan alle straat-hoeken geblazen en aangekondigd had. Schout Jan Hoens, rent-meester Ambroos van Kinschot, secretaris Huibrecht Walschaerts, de schepenen en de biechtvader (een kanunnik van Tongerlo) zijn aanwezig. Decor is een oude zaal uit het kasteel Bosschenstein te Broechem.

- Schilderij *De voetval bij een zoenprocedure in 1546* : ontwerp voor de muurschilderingen in de grote zittingszaal van het kasteel. Deze zoenprocedure speelt zich in 1546 af voor de poort van de Turnhoutse Sint-Pieterskerk. Op de achtergrond zijn het Steentje en het oude stadhuis van Turnhout te herkennen.
- *Terugkeer van de markt* of *Terugkeer uit de stad naar de hoeve*, schilderij met vergulde lijst : een Kempische boerin verlaat het boeren-erf, de zondagse witte kanten trekmuts en spaanhoed op het hoofd en zwarte lakense kapmantel om haar schouders en met korf en regenscherm aan de ene hand. Aan de andere hand loopt haar dochtertje. Ook de studieschets (*studie krabbeling*) voor dit doek bevindt zich in de Collectie Taxandria.

- Met kleur gehoogde tekening *Christus met de doornenkroon* met een stervende Christus, getekend onder links *Ch. Boom* 1925. In een gedecoreerde houten kader, onder een glasplaat.

- Geschilderd portret van *Kannunnik Jansen*, links boven gesigneerd en gedateerd *Ch. Boom* 1919. (zie hiernaast)
- Groot schilderij *Christus aan het kruis*; het kruis geplaatst tegen een duistere achtergrond, en onderaan zicht op de stad Jeruzalem, getekend links onder *Ch. Boom*, gevat in een zwart houten lijst met vergulde profielrand. (aangekocht door J.E. Jansen op een veiling in Hoogstraten)
- Schilderij *Maria-Magdalena*, een vrouwenfiguur neerliggend aan de voet van het kruis, waaraan de voeten van de gekruisigde nog te zien zijn. Waterverfschildering, als schets voor een ander werk, gesigneerd links bovenaan *Ch. Boom* 1925. In een vergulde lijst onder glas. (aankoop Jansen, gift aan Taxandria)
- Ontwerptekening *Boerenverhuis in de Kempen*. Een ingekleurde pentekening op papier, ca. 1939 en door hem ondertekend op de achterzijde van een doodsbrief. Dit ontwerp werd in opdracht van J.E. Jansen gemaakt. Het eigenlijke schilderij is nooit afgewerkt.
- Ontwerptekening *Markt 1565* (Hoogstraten), met opgave van afmetingen voor het schilderij van de vrijmarkt te Hoogstraten, uitgevoerd als muurschildering in tempera in het Stadhuis van Hoogstraten (ca. 1906). Gift van de kunstenaar in 1933.
- Kinderportret *Wijlen Maria* in een vergulde, houten lijst, getekend rechts onderaan met *Ch. Boom* 1889. (aangekocht door Taxandria op 2 februari 1937) (zie volgende blz.)

- In het Prentenkabinet van het Turnhoutse Stadsarchief bevinden zich nog vele tientallen tekeningen, aquarellen, schetsen en kopergravures van zijn hand.

Meer info, vindt u in: J.E. Jansen, *Een Kempisch kunstschilder : Karel Boom. Zijn leven, zijn werken*, in *Taxandria*, 1932, en J.E.Jansen, *In memoriam Karel Boom*, in *Taxandria*, 1939, p.60. en W. Pas en G. Pas, *Biografisch lexicon*, Antwerpen, 2000, p. 72.

In het Taxandria-archief vinden we meerdere sporen terug van de goede band die bestond tussen de familie Boom en de Kring. Enkele fragmenten willen we u tonen.

TAXANDRIA

KONINKLIJKE GESCHIED- EN
 OUDHEIDKUNDIGE KRING
 DER ANTWERPSCHE KEMPEN
 TE TURNHOUT

ooOOoo

Turnhout, 7 April 1932.

GEACHT MEDELID,

Ued. wordt vriendelijk uitgenoodigd de maandelijksche, doch buitengewone vergadering wel te willen bijwonen op *Donderdag, 14 April 1932, om 2 1/2 ure namiddag stipt, op het Paleis van Justitie, gerechtszaal*, te Turnhout.

HET BESTUUR.

DAGORDE :

1) *Kunstwerken, van schilder H^r Karel Boom.*
 2) *Uitlegging en bespreking der historische tafereelen van den H^r Karel Boom. in de gerechtszaal van het Kasteel, door Z. E. H. Jansen, O Præm., voorzitter.*
 3) *Mededeelingen.*

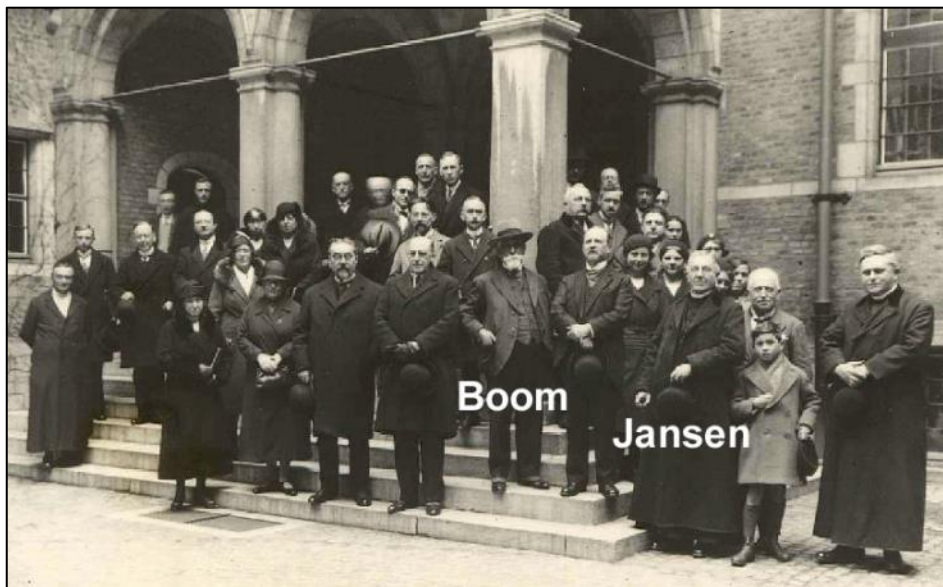

Foto van het Taxandriabezoek aan het kasteel op 14 april 1932, met Karel Boom

- Brief van voorzitter J.E. Jansen aan secretaris J. Stefens, 10 juli 1932

Goed nieuws: de toelating is gegeven door den Burgemeester van Antwerpen aan den Burgemeester van Turnhout om het kunstwerk van K. Boom naar Taxandria over te brengen. Het vervoer moet gebeuren op koste der stad Turnhout. Maar hoe? Is er iemand in Turnhout die dat kan. Het is een groot schilderij van bij de 2 m. Of anders, het museum heeft een specialist daarvoor, W. Claessens, dan zal het goed gedaan worden. [...] Terzelvertijd moeten bij Mr. Boom zelf eenige kleine schetsen gehaald worden. [...] De nieuwe schilderij van Mr. K. Boom moet volgens het Kon. Museum van Sch. K. verzekerd worden voor 10.000 fr.

- Ongedateerde kladversie van een bedankingsbrief door secretaris Stefens, waarschijnlijk naar aanleiding van bovenstaande schenking (1932?).

Mr. K. Boom

Taxandria, in vergadering vereenigd heeft het genoeg uitgedrukt U de welgemeende bedankingen te zenden voor de rijke gift gedaan in handen van den E.H. Voorzitter Kan. Jansen, ten voordele van het Museum. Uwe Kunstnaam zal ten eeuwige dage vereerd blijven en zal tot verheerlijking dienen aan gansch het Kempenland.

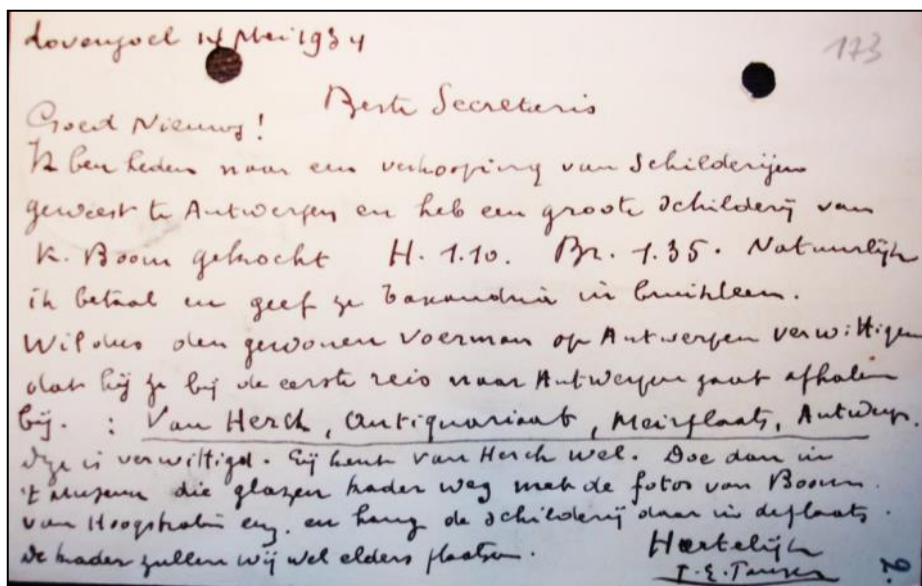
Taxandria noodigt u nogmaals uit bij gelegenheid een bezoek te brengen aan het Museum om uwe gewaardeerde goedkeuring te krijgen voor het ophangen van al die schoonheid. Aanvaard U.H., de verzekering onzer eerbiedige groeten.

In een brief van J.E. Jansen aan secretaris Jos Stefens (16 februari 1933) schrijft hij:

Ik ben ook bij Mr. Boom geweest en nog eens de schoone schetsen der schilderijen van het kasteel gezien. Daarna heb ik er met Mr. Boom over gesproken en –goed- nieuws: in de salon zegde hij aan zijn twee dochters dat die aan Taxandria moesten komen en dan heb ik beloofd alle jaren eene somme – 2000 fr. af te moeten [sic]. 't Is toch iets allerprachtigst, dat later eene ontzaglijke waarde zal hebben.

De familie Boom zal naar Taxandria komen zien. Ontvang ze goed a.u.b. en stoef maar.

(In dezelfde brief vermeldt hij nog twee schenkingen van de dochters. Mevr. W. Peeters-Boom gaf een geschilderd renaissanceraam in de trant van de 16de eeuw, getekend door Frans Van Kuyck en gebrand door De Bleecker. Mevrouw V. van Mellaert-Boom schonk een schilderij Hoogstratensche Potten, gemaakt door haar man, onder begeleiding van K. Boom.)

doorgeliefde 14 Mei 1934 173

Goed Nieuws! Beste Secretaris

Ik ben wederom naar een verhooring van schilderijen geweest te Antwerpen en heb een groote schilderij van K. Boom gekocht H. 1.10. Pr. 1.35. Natuurlijk ik betaal en geef ze Taxandria in bruikleen.

Wilt u ons gewonen voerman op Antwerpen verwelkomen dat hij ze bij de eerste reis naar Antwerpen gaat ophalen bij: Van Herck, Antiquariaat, Merxlaats, Antwerp.

Ze is verwittigd. Hij kent van Herck wel. Doe dan in Taxandria die glazen kader weg met de foto's van Boom. Van Hoogstraten enz. en hang de schilderij onder in de plaats. De kader zullen wij wel elders plaatsen.

Herteligh
J.E. Jansen

Foto van Karel Boom in zijn atelier in de Bolwerkstraat te Antwerpen, Erfgoedbank Hoogstraten foto 10254

In de *Beredeneerde catalogus van het Kempisch Museum 'Taxandria' te Turnhout* van J.E. Jansen (juni 1937) lezen we dat Zaal X volledig gewijd is aan Karel Ooms en Karel Boom:

Met deze zaal treden wij het kunstterrein der Kempen binnen, dat zich in de opvolgende zaken nog meer zal ontplooiën. 't

Zijn de twee bijzonderste Kempische schilders die zich in de 19de eeuw roemwaardig hebben gemaakt door de prijzen die zij behaalden en de kunstschilderingen die zij

maalden. 't Zijn vooral portret- en historieschilders, wier tafereelen en afbeeldsels hun naam zullen vereeuwigen. [...] Alhoewel er hier van hun werk geen overvloedige hoeveelheid aanwezig is, zal de bezoeker er zich toch een voldoende gedacht van kunnen maken om reden van de verscheidenheid hunner hier uitgestalde kunst. Wij hebben zelfs getracht de krabbels en de teekeningen uit hun kinderjaren te verzamelen om den vooruitgang volgens de jaren te kunnen bevestigen. In de critiek vragen wij rechtvaardig te zijn en de werken te beoordelen in het 19de eeuwsch tijdvak. Om de schilderijen meer in hun midden te stellen hebben wij de zaal opgeluisterd met eenige kostbare meubels en gleiswerk die beter het milieu vertegenwoordigen waarvoor die taferelen bestemd waren.

Bert Hendrickx

Onder andere op basis van gegevens van Marie-Paule Peeters

IJzeren deur van de Jachtrechtbank gerestaureerd

In december werd door een restauratieatelier een reiniging en restauratie gedaan aan de deur van de Jachtrechtbank van Turnhout. De (eeuwenlange?) vervuiling en bruin geworden en gecraqueleerde vernislaag werden verwijderd. De soms felle kleuren zijn opnieuw in volle pracht te bekijken.

De ijzeren deur werd vervaardigd en beschilderd op koper door Jacob en Adriaan Smolderen, het slot en de grendel werden vervaardigd door de Turnhoutse smid Petrus Smolderen, met merktekens: in een rechthoek 'PS / 64' en een rechthoek met daarin een hoefijzer. Door burgemeester Laureys Reyns werd op 1 oktober 1665 een betalingsbevel gegeven om aan Jacob en Adriaan Smolderen de som van 110 guld, het restant van 180 guld uit te betalen.

Op het bovenste gedeelte van de deur wordt een valkenier voorgesteld. Hij draagt een hoed met pluimen en een valk op de rechterhand. Hij symboliseert de jacht met roofvogels: veer met veer. Het middenpaneel stelt de jacht van haar op haar voor. Een bloedhond valt een vluchtend hert aan. Daarachter komt de wapenknecht die de hoorn blaast. Deze schildering is tevens een verwijzing naar de stad die een analoge afbeelding op haar stadszegel heeft.

In het oude Stadhuis te Turnhout waren twee jachtrechtbanken gevestigd: het Valkhof en het Consistorie van de Hoorn. Beide hoven waren ontstaan in de 15de eeuw en zetelden in dezelfde kamer van het Stadhuis. Voor het Valkhof werden geschillen beslecht tussen de valkeniers of de jacht met de vogels. Het Consistorie van de Hoorn was bevoegd voor gewone jachtdelicten met de hond op het hert, zoals op het wapenschild van Turnhout. De rechtbanken waren bevoegd voor het hele hertogdom Brabant.

Nadat de rechten van de heerlijkheid Turnhout na de vrede van Westfalen (1648) waren overgegaan naar het huis van Oranje, werden pogingen ondernomen om de jachtrechtbank te verhuizen naar Brussel. De Turnhoutse magistraten, gesteund door de heren van Turnhout, verzetten

zich met succes zodat het hof tot het einde van het ancien regime in de stad gevestigd bleef. De aanwezigheid van deze twee rechtbanken hoeft niet te verbazen. Turnhout was met zijn uitgestrekte heidegebieden en zijn kasteelwarande met aansluitend het Grotenhoutbos, een van de geliefkoosde jachtterreinen van de hertogen van Brabant en later van de talrijke belangrijke vorsten die heer waren van Turnhout. Daarnaast was de Kempen (aan beide zijden van de huidige grens) gekend voor de valkerij. Valken en andere jachtvogels werden gevangen, opgeleid en over heel Europa aan de koningshuizen en edelen verkocht. De jacht was de sport van de adellijke heren waarbij de regels van de fairplay moesten gerespecteerd worden. Jacht was een confrontatie tussen gelijken: op lopend wild werd gejaagd met honden 'haar op haar' en op vliegend wild met vogels 'veer op veer' of 'pluimen op pluimen'. Deze symboliek komt ook in de deur tot uiting: de valkenjacht staat op het bovenste paneel, de jacht met de honden op het midden-paneel.

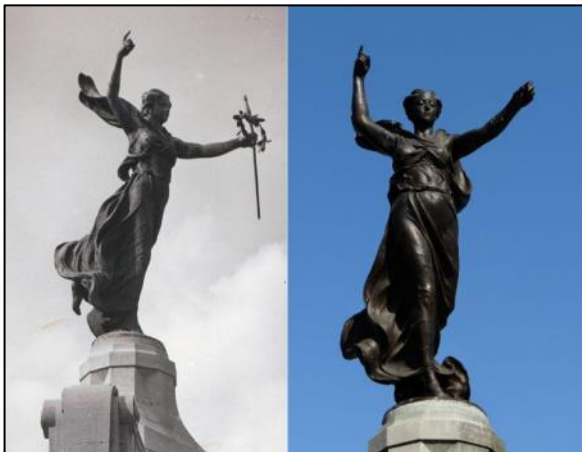
Turnhout was een kleine stad waar geen plaats was voor afzonderlijke huizen voor schepenen of rechtbanken of hallen voor de handel. Alles gebeurde in het Stadhuis, zodat ook de rechtbanken daar gehuisvest waren. De stadssecretaris was trouwens griffier van de rechtbank. Rond het midden van de 17de eeuw werd de gerechtskamer voorzien van een ijzeren deur vervaardigd in het Turnhoutse atelier van Smolderen. In oktober 1948 schonk toenmalig burgemeester H. Bauweraerts de deur aan het Taxandriamuseum. De deur staat nu opgesteld in de benedenkamer met de maquette.

Marie-Paule Peeters

Waar is het zwaard van de Madelon?! deel II

Onze oproep in de vorige nieuwsbrief werd maar matig beantwoord. Blijkbaar hangt er een geheimzinnige nevel of complottheorie (?!) rond de huidige bewaarplaats van het zwaard van de Madelon op het Zegeplein...

Achter de schermen hadden we al wel contacten met Turnhoutenaars die vanuit een vroegere functie op de hoogte konden zijn van de mogelijke vindplaats. Sommigen wisten 'iets', maar de mist verdween niet.

Op 16 december bracht gemeenteraadslid Paul Meeus, sinds november Taxandrialid, de zoektocht naar het zwaard van de Madelon ter sprake op de gemeenteraadssitting. Raadslid John Guedon vertelde toen dat hij iemand kende in de stad die beweert in het bezit te zijn van het verloren zwaard.

Intussen was die anonieme persoon naar het Turnhoutse stadsarchief gekomen om een bronzen zwaard te tonen waarvan - volgens hem - de legering en de vorm uitsluitend afkomstig kan zijn van een monument. Bij de drooglegging van de kasteelvijver vele jaren geleden zou dit zwaard teruggevonden zijn.

Op basis van krantenartikelen van Willy Van Sprengel zijn we te weten gekomen dat het zwaard vermoedelijk in het begin van de jaren 1970 is verdwenen. Een krantenartikel uit de Gazet van Antwerpen van 29 november 1969 toont het beeld mét het zwaard. In een ander krantenartikel van augustus 1998 beweert oud-stadsingenieur Karel Geerts dat, toen hij in dienst kwam van de stad in 1971 de Madelon al geen zwaard meer had.

Om het mysterie nog groter te maken, tonen we u een oude, ongedateerde postkaart (volgende bladzijde) die duidelijk ouder is dan 1969. En wat blijkt... de Madelon draagt hier geen zwaard! Is het zwaard dus tweemaal gestolen?

Hoe kunnen we nu met zekerheid weten dat het teruggevonden zwaard ook werkelijk het echte zwaard van de Madelon is?

Het dossier *inzake de oprichting en de inhuldiging van een monument voor de gesneuvelden van de Eerste Wereldoorlog* van het Turnhoutse stadsarchief bevat vreemd genoeg geen ontwerptekeningen van het zwaard. Archivaris Bart Sas vond in de briefwisseling een mogelijke hint. Emiel Van Averbek, architect van het monument, verwijst in een brief naar de *Provinciale Commissie van Monumenten* die het ontwerp wil zien en beoordelen. Op 7 juli 1920 schrijft Van Averbek dat hij de definitieve tekeningen bezorgt, *opdat deze stukken onverwijld door Uw bestuur ter goedkeuring aan de Koninklijke Commissie van Monumenten zouden kunnen voorgelegd worden. Wij meenen dat ze den Heer Gouverneur der Provincie dienen toegezonden te worden.*

De archieven van de *Provinciale Commissie van Monumenten* bevinden zich momenteel in het Rijksarchief van Antwerpen. Hopelijk vinden we daar gedetailleerde tekeningen die we dan kunnen vergelijken met het teruggevonden bronzen zwaard.

We houden u verder op de hoogte van onze zoektocht. En... alle tips zijn uiteraard welkom!

Bert Hendrickx

Met dank aan Bart Sas, Willy Van Sprengel en een anonieme Turnhoutenaar

Ondervoorzitter Fred Stevens en bestuurslid Marcel Gielis met emeritaat

In het laatste KULeuven Alumni Magazine wordt vermeld dat Fred Stevens, ondervoorzitter van Taxandria, tot het emeritaat is toegelaten. Zijn loopbaan als jurist en professor was rijk gevarieerd. Fred Stevens studeerde rechten en geschiedenis. Hij promoveerde in 1989 tot doctor in de rechten op een proefschrift over het Antwerpse notariaat tijdens de periode 1794-1814. Van 1982 tot 1993 was hij verbonden als advocaat aan de balie te Antwerpen. Hij doceerde sinds 1990 aan de Rechtsfaculteit te Leuven. In 1995 was hij gasthoogleraar te Parijs en in 1996 te Orléans. Van 1998 tot 2004 doceerde hij aan de Rechtsfaculteit van de U.C.L. te Louvain-la-Neuve. Hij doceerde het vak geschiedenis van publiekrecht in Leuven en Kortrijk. Fred Stevens is samen met Laurent Waelkens de bezielende kracht achter het recente project “geschiedenis van de faculteit rechten”.

Foto: Ludo Verhoeven

Ook bestuurslid Marcel Gielis zegt het universitair leven (deels) vaarwel. Hij studeerde filosofie en theologie aan het seminarie van Mechelen en (cultuur)geschiedenis en filosofie aan de K.U.Leuven. Hij is baccalaureus in de wijsbegeerte en licentiaat in de geschiedenis. Sinds 1976 is hij als universitair docent verbonden aan de vakgroep Geschiedenis van Kerk en Theologie van de Theologische Faculteit in Tilburg, die sinds 2007 is opgegaan in de Faculteit van Katholieke Theologie van Utrecht. In Tilburg promoveerde hij tot doctor in de Godgeleerdheid met een dissertatie over Scholastiek en Humanisme. Ondanks zijn emeritaat is Marcel Gielis nu nog bijzonder gastdocent aan de Faculteit van Theologie van Leuven.

We wensen hen beide een verdiende rust, maar ook nog vele belangwekkende wetenschappelijke publicaties.

Nieuwsbrief Taxandria 1, 2014

On(t)roerend erfgoednieuws uit Turnhout

De Regie der Gebouwen is enkele maanden geleden gestart met de verbouwing van de voormalige rijkswachtkazerne in de Warandestraat in Turnhout tot een gloednieuwe rechtbank van koophandel.

De renovatie, ter waarde van €2 miljoen gebeurt door Building N.V. uit Ranst, gespecialiseerd in renovatie en monumentenzorg. Samen met een nieuwbouw zullen de werken €5 miljoen kosten. Eind 2016 moeten de werkzaamheden klaar zijn.

De huidige rechtbank van koophandel in Turnhout is gevestigd in de vroegere gebouwen van de Nationale Bank aan de de Merodelei die niet meer voldoen aan de moderne noden. De rechtbank huurde ook nog lokalen aan de Nieuwe Kaai voor de opslag van al het archiefmateriaal. De leegstaande rijkswachtkazerne, op de hoek van de Wezenstraat en de Warandestraat in Turnhout, wordt vanaf nu omgetoverd tot een gloednieuwe rechtbank van koophandel. De gerechtelijke diensten worden hiermee ook meer gecentraliseerd rond het kasteel van Turnhout dat ook al een functie als gerechtshof heeft.

Deels overgenomen uit: <http://www.madeinkempen.be> (Bart Van den Langenbergh)

Oorkonde van Louis van Woluwe over brouwers en gruiters (18 januari 1336?)

Stadsarchief Turnhout, Oorspronkelijk op perkament. Diets. 23,5 x 18. Aan perkamenten staart zegel. Zegel beschadigd.

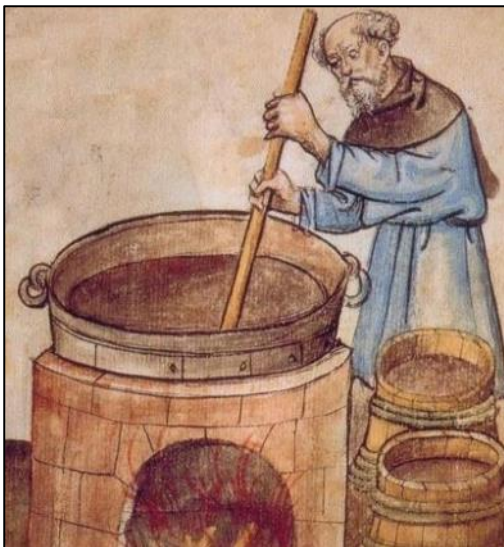
Noot: Sint-Paulusdag valt op 25 januari. 25 januari 1336 was een donderdag, de donderdag vóór Sint Paulus zou dan 18 januari 1336 zijn.

Wij Louys van Woluwe diemen heit van der Borch, ridder, rentmeester van Brabant doen cond allen den ghenen die deze letteren selen sien ende horen lesen dat wi van ons heren tsertogen wegghen aen siende ons heren tsertoghen orbore voirs in desen zaken ende oec omme besceet ende redenlecheit.

Alse van discorde dat was tusschen die briederen van Turnhout gemeinleken ende den grutere van Lyere Janne Van der Langherstede dies si henne se beclaghende waren en ende onder henne discorcordeerden ende onder henne niet en consten gheeffenen, hebben ghegheven ende gheven ende willen dat de gruteren die de gruit van Lyere van ons heren tsertoghen wegghen nu houden ende namaels houden selen.

Dat si selen den briederen van Turnhout voirs leveren hore gruit te Turnhut met alsoe selker scotelen ende maten alse sise leveren te Lyere ende te Herentals en van diere selve gruit ende die goede ende custbaer ende van elkere maten ende scotelen voirs selen die briederen voirs den grutere ghenen viere penninghen van gelijc die van Lyere ende van Herentals ghenen achte die werde daer af in anderen payementen.

Ende ware dat sake dat dese voreghnoemde gruteren dese voreghenoemden briederen te eneghen tiden grute leveren die henne niet orborlec en ware noch gane te orborne te horen profite soe ghenen nu

van ons heren tsertoghen wegghen orlof ende consenteren dat si elker binnen ons heren tsertoghen lande ende niet daer buten hare gruit moghen halen ende doen halen te horen profite sonder mesboren jegghen onsen here den hertoge ochte iegghen yeman van sinen wegghen in manieren oec dat dese voreghenoemde briederen tot elken biere dat si bruwen ane den gruterer vors moeten nemen ende sculdech sijn te nemene ene scotele ochte mate van siere gruit ende omme alsoe vele alse voreghenoemt es van ghelde ende en moghen si met siere gruit horen orbore [niet] doen almits dat si henne niet goet ghenonch en es dan moghen sise eldere halen te haren profite ghelijc voreghenoemt es. In orcondscape van desen dingghen hebben wi dese letteren met onsen seghele beseghelt ghegheven int jaer ons heren alsemen screef dusentech driehondert sesse ende dertech 't sdonresdachs vore Sinte Pauwels dach.

Woordenlijst

(bron : Oud-, vroeg-, en middelnederlands woordenboek op www.inl.nl)

belaghende	: van <i>lage</i> , d. i. <i>hinderlaag</i> , overdrachtelijk. <i>bedriegen</i> , <i>misleiden</i>
besceet	: besceten : <i>ordenen</i> , <i>regelen</i> , <i>besturen</i>
brieder	: brouwer
custbaer	: <i>Waarmede betaald kan worden</i> , <i>gangbaar</i> , <i>geldig</i> , van munten.
elre	: elders
gemeinleken	: <i>gewoon</i> , <i>veelvuldig voorkomend</i> , <i>alledaags</i>
gruter	: de persoon belast met de levering van de gruit, de menging ervan in het brouwsel en den verkoop van de gruit
gruit	: benaming van de nu onbekende stof, welke men, vóór het gebruik van de hop in zwang kwam, aan het brouwvocht toevoegde
hem	: ook <i>heme</i> : <i>Akker</i> , <i>afgeheind</i> of <i>door eene sloot omgeven stuk land</i>
hore	: hun
orbore	: “orbare” <i>winst</i> ; <i>nut</i> ; <i>belang</i> ; <i>aangelegenheid</i> ; <i>hetgeen nodig is</i> ; <i>taak</i> .
ocht	: <i>of</i>
scotel	: (mogelijk) shoel, schaal; mogelijk veband met “schotelvol” : benaming van een onbepaalde maat vloeistoffen
selen	: <i>zullen</i>
sier	: (mogelijk) <i>netjes</i> , <i>keurig</i>
tonst	: de oudste bet. is “ <i>gepastheid</i> , <i>betamelijkheid</i> , <i>billijkheid</i> ”, daaruit heeft het woord ontwikkeld de bet. “ <i>genootschap</i> , <i>een gezelschap met bepaalde regels en voorschriften</i> ”

(Afbeelding vorige blz.: Broeder Jorg, bierbrouwer te Neurenberg,1437)

Transcriptie door Jef Van den Bergh

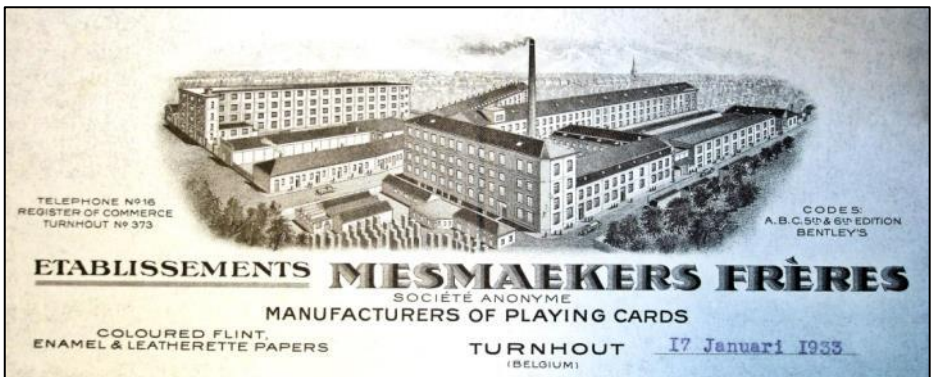
Uitzonderlijke schenking aan én door Taxandria

Bij de voorbereidingen van de festiviteiten rond 225 jaar Slag van Turnhout ontmoetten we dhr. Jan Schuurkes uit Beerse. hij is voorzitter van de re-enactmentgroep 'Napoleontische Verzekering 7de Linie vzw'. In zijn collectie zat een uniformvest van de Garde Civique (Burgerwacht) die hij graag aan Taxandria schonk.

Van dhr. H. Claessen ontvingen we een lithografische steen van Mesmaekers. Filip Cremers, locatieverantwoordelijke van het Nationaal Museum van de Speelkaart, beschreef onderstaande voorwerp als volgt: 'Vermoedelijk is de steen bedoeld om etiketten of sluitzegels te drukken, bedoeld voor allerlei verpakkingen. Het figuurtje gebruikte Mesmaekers al minstens vanaf 1885, zij het in een andere versie. De steen is van veel latere datum, simpelweg omdat de afkorting "nv" en niet "sa" is gebruikt.'

Deze en ook andere voorwerpen komen in de collectie van het Taxandriamuseum terecht. Hartelijke dank aan de schenkers!

Medewerking aan onroerend erfgoedlijst WO I van de provincie Antwerpen

In opdracht van Provincie Antwerpen voert Guma NV een inventarisatie uit van het onroerend erfgoed van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918). Deze inventarisatie zal resulteren in een databank *wegwijzerWOI.be* enerzijds en in de opname van bouwkundige relict en gehelen in de online inventaris van onroerend erfgoed (Agentschap Onroerend Erfgoed, Vlaanderen) anderzijds.

Taxandria ging mee op zoek naar alle (onroerende) erfgoedsporen in Turnhout die beantwoorden aan minstens één van volgende voorwaarden:

- Het relict maakt deel uit van een militaire constructie en speelde een rol van betekenis tijdens de Eerste Wereldoorlog.
- Het relict vervulde een bijzondere rol binnen het kader van de Eerste Wereldoorlog op politiek, sociaal, economisch of cultureel vlak.
- een representatief voorbeeld of een geheel van wederopbouwarchitectuur, of een noodwoning opgetrokken naar aanleiding van de Eerste Wereldoorlog.
- Het betreft een begraafplaats met een specifieke link met de Eerste Wereldoorlog.
- Het betreft een oorlogsmonument, opgericht ter herdenking van gesneuvelden in 1914-1918 of ter herinnering aan een ander aspect van de Eerste Wereldoorlog.

Vele gebouwen en enkele monumenten in Turnhout voldeden aan deze voorwaarden. Binnen enkele maanden kan u het resultaat bekijken.

Archief rond WO I gedigitaliseerd

Het stadsarchief van Turnhout bezit gestencilde frontbladzijdes uit de Eerste Wereldoorlog (juli 1916 – maart 1917), uitgegeven door de Turnhoutse studentenkring *Eigen Kunst Eigen Leven*. begin januari werden deze gedigitaliseerd en kan u ze online raadplegen via www.erfgoedbanknoorderkempen.be/

OPROEP aan familie van gesneuvelden van WO I uit de regio Turnhout

In de vorige Taxandria Nieuws kon u lezen wat het Project Kempense Klaprozen inhoudt. Ondertussen doen 5de jaars leerlingen van tien (!) middelbare scholen uit Turnhout, Hoogstraten en Kasterlee mee. Dit is op zich al een waar succes.

De leerlingen schrijven hun onderzoeksopdracht vooral op basis van legerarchieven, websites en lokale documenten.

We merken nochtans dat de meest interessante informatie van de gesneuvelden bij de nabestaanden en/of andere familieleden terug te vinden is. Vooral brieven, dagboeken, in memoriams en foto's van deze militairen zijn van groot belang om een volledig en genuanceerd beeld te krijgen. Voorlopig hebben we al contact met de families of nabestaanden van de militairen Jozef Daems, Theodoor Frans Prinsen, Fernand Cremers en Jozef Stymans.

Mocht u ook gegevens hebben van gesneuvelden uit de regio Turnhout, zou het zeer fijn zijn dit aan ons te melden via taxandriavzw@gmail.com of via Bert Hendrickx, Hertenstraat 18, 2300 Turnhout of 014/44.04.85. Dan geven wij dit door aan de leerlingen. Alvast bedankt!

Vooruitblik op het volgende Jaarboek

Ook de voorbije weken kregen we enkele toezeggingen van auteurs die een wetenschappelijk artikel schrijven voor het volgende Taxandria Jaarboek.

- George Melis, Taxandrialid en lid van Simon Stevin Vlaams Vestingbouwkundig Centrum heeft het artikel "Bunkers van de Eerste Wereldoorlog in Turnhout" grotendeels afgewerkt.
- Twee vermaarde experts schreven een baanbrekend artikel over *De Kempense pioniersjaren van het 'spiraaltje'*.
- Jan Van den Berghe, voorzitter van de Natuurpuntafdeling De Wulp, schrijft een artikel over de vroegere turfwinning in De Liereman.
- Mogelijk komt er ook nog een artikel over de historiek van de voormalige rijkswachtkazerne in de Warandestraat. (onder voorbehoud)

Reacties van leden

Willy Van Sprengel gaf ons onderstaand bericht over de onbekende foto nr. 15:

‘Samen met mijn broer Paul heb ik de foto bekeken. We zijn beiden van mening dat de foto zich situeert op de binnenkoer van het Lindenhof in de Sint-Antoniusstraat (nu dokterswoning, zie foto onderaan). Het Lindenhof was vroeger een gekend

café, feestzaal en vergaderlokalen met een ruime binnenkoer. Via een grote ingangspoort kwam men rechts naast het café en links wellicht het woonhuis. De ingang gaf uit op een binnenplein met in het midden een lindeboom (vandaar de naam Lindenhof). Aan de rechterkant was er een aanbouw die zowel een toegang had via het café als langs de binnenkoer. Hier waren lokalen van o.a. de Xaverianen (de zgn. Sussen) en wellicht ook van Orpheus. Bij goed weer hadden er op het binnenplein optredens plaats. Tafels en stoelen werden rond de lindeboom geplaatst. Men werd bediend vanuit het café terwijl men rustig kon genieten. Op de eerste verdieping was een ruime zaal waar o.a. regelmatig feesten en bals waren. Wellicht is de foto genomen tijdens een optreden.’

400 jaar geleden: Jongmansgilde in Turnhout

Net als op vele plaatsen werd er ook een jongmansgilde opgericht in Turnhout. De eerste vermelding vinden we terug in de burgemeestersrekeningen van 1613-15 (fol. 57vo).

Een jaarlijkse verplichting voor deze jonggezellen uit Turnhout bestond erin dat zij net zoals de andere schutters de kermisprocessie vergezelden. In deze processie droegen zij hun 'roer' (geweer) mee en schoten het ook af. Als beloning voor hun deelname zorgden de wethouders van de stad voor de nodige drank. In een verzoekschrift van 1687 maakten zij het stadsbestuur er op attent dat zij altijd bereid waren *om alle subtielycke aenstooten* te verhoeden. Het gevaar kon allerlei vormen aannemen. Zo riep op 19 mei 1627 Jaspar Charles, de schout van Turnhout, de jongmans en de ingezetenen op om met hun geweer op de wolf te jagen. Onder leiding van hun kapitein trokken de jongmans in compagnie op.

De vrijheid kon de hulp van deze strijdvaardige jonge mannen goed gebruiken en liet dan ook niet na om hen te steunen. In 1641 werd hen een som van 24 guld. toegekend *om een nuwt vendel*. Enkele jaren later, in 1658, ontvingen de jongmans 75 guld. uit de stadskas *om te gewilliger ten dienst deser gemeynte te staen*. De jongmans hadden hun 'caerte' hun eigen document waarop de rechten en plichten van de gildebroeders beschreven stonden. Er moest o.a. '*inkomgeld*' betaald worden en wanneer een lid in het huwelijk trad, dan moest hij '*uitgaansgeld*' betalen. De leden schoten naar de koningsvogel en plantten de meiboom. In het begin van mei woonden zij de mis bij ter ere van O.L.Vrouwe. Elk lid moest ook twee st. betalen '*voor het smooren inde caemer met de toebacxpyp*'. Toch was een jongmansgilde geen echte gilde. Het lidmaatschap was van beperkte duur, tot het huwelijk, en de kapitein werd aangesteld door het stadsbestuur.

Uit de gedragingen van de jongmans bleek dat dergelijke gilde een uitlaatklep was voor de jonge mensen. Daar moest schandaal van komen. Toen zij tijdens de (geestelijke) processie ook nog het roer afschoten was de maat vol. Langs alle kanten kwamen er klachten over deze houding. Zelfs de regering greep in! De jongmansgilden werden op 15 februari 1701 afgeschaft. Tevens werd het verbod uitgevaardigd om nog nieuwe jongmansgilden op te richten. Aan de hardleerse jongeren werd op 10 juli 1711 zelfs verboden om lid te worden van een gilde van getrouwde mannen.

De Turnhoutse jongmansen worden in de burgermeestersrekeningen van 1716 voor het laatst vernoemd. Zij gaan dan op in de Sint-Ambrosiusgilde, een gilde die hervormd werd naar kolveniersgilde, zoals blijkt uit het rekeningboek van deze gilde dat een aanvang kende in 1713.

Frans Snijders

Reacties van leden II

Via een tip van één van onze leden, kwamen we al snel te weten dat het gekregen voorwerp (zie vorige nieuwsbrief) wel degelijk een bajonet is uit de Tweede Wereldoorlog.

Expert Kristof Verjans heeft met zijn website www.bajonet.be een onwaarschijnlijk huzarenstuk geleverd.

Volgens Verjans komt de bajonet Spike uit Groot-Brittannië: *bedoeld voor gebruik op de SMLE nr. 4. In 1939, bij de invoering van de bajonet No. 4 MK I (nummer 4 "Mark" of type 1) keerde het Britse leger terug naar de roots van de bajonet. De bajonet No. 4 was een rasechte hulsbajonet. Het lemmet bestond uit een naald, vandaar de naam naaldbajonet of in het Engels "spike". Door zijn merkwaardige vorm kreeg hij van de Britse soldaat al snel de bijnaam "pig sticker".*

Boekbespreking: “Vergeten Linies”

Eind november 2013 is de uitgave “Vergeten Linies – Antwerpse bunkers en loopgraven door de lens van Leutnant Zimmermann (1918)” verschenen. Dit is het resultaat van een jarenlang onderzoek over luchtfotografie, bunker- en loopgravenstellingen van honderd jaar geleden in onze contreien. Aan de hand van 53 luchtfoto’s, de bijbehorende opzoekingen in archieven en voornamelijk bezoeken op het terrein zelf, werden een vierhonderdtal

bunkers en tien kilometer bewaarde loopgraven geïnventariseerd. Dit alles heeft geleid tot twee boeken: een fotoboek van 211 pagina’s, waarin de luchtfoto’s met details worden getoond en besproken en een boek van 279 pagina’s met 251 foto’s, plannen en schema’s in kleuren-druk, waarin de bunkers en de loopgraven gedetailleerd behandeld worden. Voor wat Turnhout betreft, zijn er interessante foto’s in afgedrukt die een beeld geven van hoe Turnhout en omgeving er uit zag in 1918, maar dan vanuit de lucht gezien. In Turnhout is de linie, behoudens het bruggenhoofd Steenweg op Mol, nog vrij intact.

De luchtfoto’s werden o.a. genomen om de goede uitvoering van de camouflage van de Duitse stellingen vanuit de lucht na te zien. Alvorens de vijand een aanval lanceert is luchtobservatie het meest aangewezen middel om, voorafgaand aan een stormloop, eerst nauwkeurige lucht-bombardementen uit te voeren en de artillerie te laten inschieten. De Duitsers wilden dit uiteraard zoveel mogelijk verhinderen, en daarom werd deze controle via luchtfoto’s uitgevoerd.

De Duitse documentatie van de verdedigingslinie en de naoorlogse inventaris verdween na het einde van de Eerste Wereldoorlog in de Belgische legerarchieven.

Deze werden in 1940 door de Duitsers in Frankrijk in beslag genomen en naar Berlijn-Wannsee overgebracht. Vanaf 1945 werden ze in Moskou opgeslagen. Ongeveer vijftig jaar later komen ze via Parijs in de bibliotheek van het Koninklijk Legermuseum in Brussel terecht.

Aan de verwezenlijking van dit werk werd ook door Taxandria deelgenomen. Sam Van Clemen heeft de algemene historische context behandeld. George Melis heeft het vestingbouwkundig deel van de "Turnhoutstellung" uiteengezet.

Dit werk bevat ook concrete aanbevelingen voor het ontsluiten en beschermen van dit uniek patrimonium. In Turnhout en omgeving is de linie nog vrij intact en representatief voor de bunkerbouw aan de bruggenhoofden van het kanaal en aan de hoofdwegen. Daarom dient men dringend verder te gaan met de acties tot het behoud van dit uniek historisch patrimonium.

De twee rijk geïllustreerde boekdelen van dit standaardwerk hebben een formaat van 24 x 24 cm en een linnen hardcover. De uitgave werd gedrukt in een oplage van 1.250 exemplaren. De kostprijs is € 30, hetgeen zeker geen belemmering is voor de aanschaf van deze prachtige uitgave. In Turnhout is het werk verkrijgbaar in het Taxandriamuseum en bij AdAK in het erfgoedhuis (vroeger stadhuis).

George Melis

Boekbespreking 'Vondsten Vertellen, archeologische parels uit de Antwerpse Kempen'

In dit boek blikt de Archeologische Dienst voor de Antwerpse Kempen (ADAK) terug op meer dan een eeuw archeologische opgravingen in de Kempen en op haar eigen tienjarige geschiedenis. Het is een rijk verhaal, want de Kempen zijn een archeologische schatkamer. Het verhaal begint met een methodologische inleiding. Hierin volgt o.a. een overzicht van opgravingen voor de komst van ADAK en een beknopte uitleg over de specifieke werkwijze van de archeoloog. In kaderteksten wordt er aandacht besteed aan de pioniers van archeologie in de Kempen. Alfons De Laet (1878-1962) en Eugène Surinx (1850-1836) deden bvb. opgravingen aan de Filipkensvijver in Turnhout.

De rest van het boek is een overzicht van de opgravingen en vondsten gedaan door ADAK. Telkens volgt een exposé over de gevolgde werkwijze en over de resultaten van de opgraving in een bepaalde site. De opdeling ervan is chronologisch. Eerst kwam de steentijd (250.000-2.000 v.C.), toen de Kempen haar vroegste bewoning kende.

In Oosthoven-Heiende zijn er bvb. resten gevonden van een middenpaleolithische kampplaats, maar ook in Weelde en in de Liere-man zijn vondsten gedaan. Deze fase eindigde met de opkomst van de Urnenveldcul-

tuur, toen crematie bij begrafenissen gebruikelijk was, vandaar de naam. Vondsten ervan zijn o.a. gedaan in Beerse en Kasterlee, niet alleen van graven maar ook van bewoning.

De volgende fase was de IJzertijd (800-50v.C.). Uit deze periode dateert de opgraving van een grote site op Bentel in Oud-Turnhout en aan de Busselen in Beerse. De Romeinse tijd (57 v.c.-402 n.c.) leverde een grote en belangrijke site op aan de Tijl- en Nelestraat, maar ook van tal van aardewerk in Weelde. Turnhout was tijdens de vroege middeleeuwen zeker al bewoond, zoals ADAK wist aan te tonen.

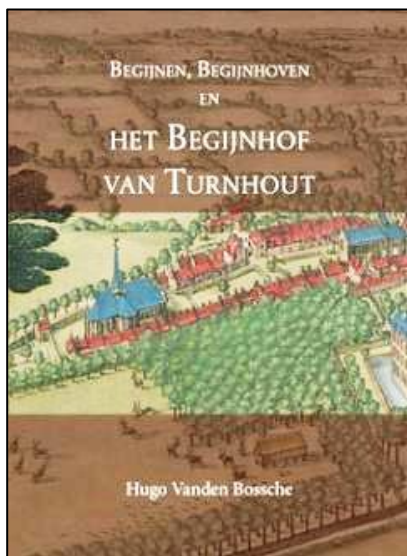
Met het hoofdstuk over de middeleeuwen stopt het verhaal. Een beetje jammer, want ook voor de periode van de geschreven bronnen kunnen archeologische opgravingen erg interessant zijn. Een bibliografie en een inhoudsopgave vervolledigen het geheel. Een register ontbreekt. De vele illustraties, de vierkleurendruk en de stijve cover vormen een meerwaarde die het boek nog meer aanzien geven.

Dit boek brengt een goede status quaestionis, bewijst ten overvloede de rijkdom van de Kempense bodem en de verdiensten van ADAK bij de exploratie ervan. Voor de Turnhoutse stadsgeschiedenis leverden hun werkzaamheden belangrijke inzichten op. Ze bewezen bewoning tijdens de Romeinse tijd en tijdens de Merovingische en vroegmiddeleeuwse periode. Hun project enkele jaren geleden rond de vroegste stadsgeschiedenis en de Grote Markt herschreef een stuk van de stadsgeschiedenis. Kortom, ADAK mag fier zijn op zijn verwezenlijkingen en mag zich verzekerd weten van een rijk gevulde toekomst.

Op <http://www.archeonet.be/?p=32852> kan je alvast een preview bekijken die een aantal pagina's uit het boek bevat.

Sam Van Clemen

Begijnen, begijnhoven en het Begijnhof van Turnhout

Middeleeuwse vrouwen hadden weinig te kiezen in hun eigen levenswandel: ze moesten trouwen of toetreden tot een klooster. Op het einde van de 12de eeuw, ontstond er echter een derde mogelijkheid met de vorming van de *mulieres religiosae* of begijnen. Deze gemeenschappen van lekenvrouwen richtten een eigen, soms subversieve leefgemeenschap in, los van mannelijke betutteling en vrij van kerkelijke voorschriften. De begijnen, in regel maagden of weduwen, spraken vrijwillig een gelofte van armoede en kuisheid uit en namen afstand van hun familie voor een leven van meditatie en bezinning. Ze overtroffen vele geestelijken in hun devotie en naastenliefde, sterke vrouwen dus die weinig gemeen hadden met de figuur van 'juffrouw Symforosa' uit de novelle van Felix Timmermans.

Dit boek schetst de historische context waarin de begijnenbeweging ontstond en zich verspreidde doorheen Europa. Het beschrijft de verschillende ontwikkelingsfasen met aandacht voor hun bijzondere ontstaansgeschiedenis. De complexe relatie met de wereldlijke en geestelijke overheid komt eveneens aan bod. Bij de beschrijving van de organisatie, het intreden en overlijden van de begijntjes, het religieuze en dagelijkse leven, haalt de auteur regelmatig voorbeelden aan van het Turnhoutse hof. Het laatste deel is volledig gewijd aan de geschiedenis (vanaf ca. 1330) van het Turnhoutse begijnenstadje en geeft eveneens aan wat er vandaag nog te bewonderen valt. Een uniek boek dus dat voor het eerst de rijke geschiedenis vertelt van het Turnhoutse begijnhofleven.

De auteur van het boek is Hugo Vanden Bossche. Hij is voorzitter van de stichtende vereniging van het Begijnhofmuseum 'De Vrienden van het begijnhof van Turnhout vzw' en Taxandrialid.

Het boek is te koop bij Standaard Boekhandel in Turnhout en kost 24,50 euro.

Geheimen van de oude Kempenbossen ontrafeld

De oude bossen van de Antwerpse Kempen hebben voortaan geen geheimen meer. Sara Adriaenssens en Kris Verheyen lanceerden op de Dag van het Park in Zoersel hun boek dat de historische gegevens en de actuele natuurwaarden van de Antwerpse Kempenbossen bundelt. Het kleurrijke boek 'Oude bossen van de Antwerpse Kempen' wordt uitgegeven door Davidsfonds Uitgeverij, met steun van de provincie Antwerpen en het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB).

De Antwerpse Kempen is een regio die vooral bekend staat om zijn duinen, heide

en dennenbossen. Maar is dat altijd en overal zo geweest? En hoe zag de streek er in het verleden dan wel uit? Welke natuurlijke en culturele processen hebben dit landschap gekneed tot wat het vandaag is? Drie uitzonderlijke oude bosgebieden helpen deze vragen te beantwoorden. Een interdisciplinaire studie van het Zoerselbos (Zoersel), Grotenhout (Lille/Vosselaar) en Peerdsbos (Brasschaat/ Schoten) levert belangrijke inzichten op in het bosverleden van de Antwerpse Kempen.

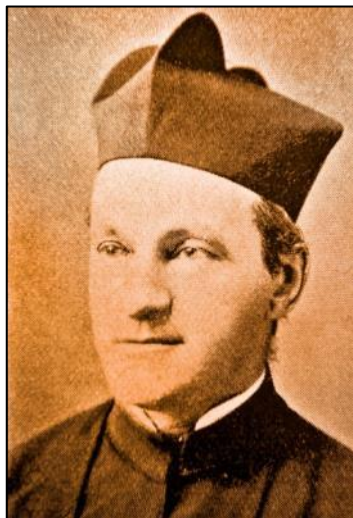
Telkens wordt nagegaan hoe de bossen doorheen de eeuwen gebruikt en beheerd werden en welke invloed de mens op het bos had. Bovendien vertellen deze gebieden, in het verleden beheerd door monniken, kloosterzusters en edele heren, ons meer over de levenswijze en de denkwereld van de mensen in deze regio. Samen met Kris Verheyen snuisterde Sara Adriaenssens in oude archieven. Ze trok het veld in, op zoek naar getuigenissen, kaarten, oude foto's en zichtbare overblijfselen van menselijke activiteiten in het bos. Het boek levert ook inzichten voor het hedendaagse bos- en landschapsbeheer en is bijgevolg een onmisbaar werk voor beheerders en beleidsmakers. Het is bovendien een interessant kijk- en leesboek voor iedereen met een hart voor historische landschappen.

'Oude bossen van de Antwerpse Kempen' is verschenen bij Davidsfonds Uitgeverij. Het boek telt 253 pagina's en kost € 39,95.

Gezocht: Familie van twee Turnhoutse missionarissen Van Gorp en Kuppens

Karl van den Broeck, die vorig jaar tekende voor de tentoonstelling Turnhout Terminus / Turnhout Centraal en de documentaire over de pil van dokter Nand Peeters, werkt aan een boek over pater Pieter-Jan De Smet.

Deze missionaris uit Dendermonde bekleedde al een prominente plek in de historische expo van Turnhout 2012. Dat had te maken met zijn relatie tot Turnhout. Zijn missies bij de Indianen van Noord-Amerika werden gefinancierd door Pieter-Jan De Nef, de oprichter van de school die later het Sint-Jozefcollege werd. De Smet noemde in de staat Washington ook een rivier naar Turnhout en een meer naar De Nef.

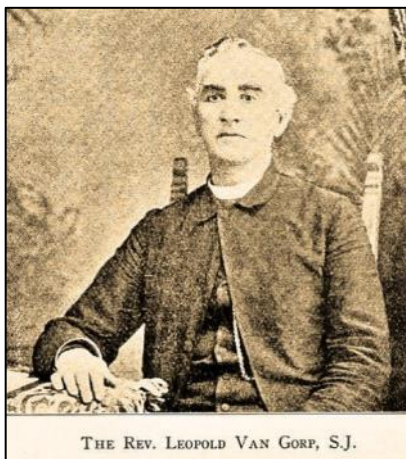
De Smet bezocht Turnhout verschillende keren. Hij was hier vaak om geld in te zamelen en missionarissen te ronselen. In 1856 sprak hij voor een groep enthousiaste studenten van de school van De Nef. "Onder de toehoorders bevonden zich Francis Xaveer Kuppens (1838-1916) en Leopold Van Gorp (1834-1905)," zegt Karl van den Broeck. "Zij reisden diezelfde avond nog met pater De Smet naar Antwerpen en vertrokken daarna naar de Verenigde Staten. Ze keerden nooit meer terug naar Turnhout."

Van Gorp en Kuppens lieten hun stempel na in de VS. Zo was Van Gorp een van de eerste rectoren van de universiteit van Gonzaga in Spokane (WA). Er is nog steeds een straat die naar hem is genoemd. Van Gorp maakte ook een woordenboek van de taal van de Kalispel-Indianen.

Kuppens beschreef als een van de eerste blanken de 'zonnedans' van de Sioux en bezocht ook Sitting Bull, de grote leider van deze beroemde stam. Het was ook Kuppens die oorspronkelijk het idee opperde om van Yellowstone een nationaal park te maken, het eerste ter wereld. "Voor mijn onderzoek ben ik op zoek naar familieleden van Kuppens en

Van Gorp", zegt Van den Broeck. "In de archieven van de jezuïeten in de VS en in België vind ik veel informatie over deze missionarissen, maar ik zou willen achterhalen of er hier in Turnhout nog sporen zijn overgebleven van hen. Misschien hebben ze vroeger wel nog brieven geschreven naar hun familieleden. Of misschien zijn er nog foto's in familiearchieven".

Wie informatie heeft over Van Gorp en Kuppens kan contact opnemen met Karl van den Broeck via mail: karlvandenbroeck@gmail.com

Geef de Turnhoutse begijnen een stem!

Onder de koepel van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek doet het Turnhoutse Begijnhofmuseum mee aan 'Boekensteun'. Dit project spoort mensen aan om een financiële bijdrage te leveren voor het duurzame behoud van een collectie(stuk). Strikte voorwaarde van 'Boekensteun': het moet om een historisch boek of manuscript gaan. De medewerkers van het museum kozen voor het digitaliseren van een 16de eeuws muziekhandschrift of 'processionale'.

In februari 2000 werd bij het opruimen van de zolder van de infirmerie van het begijnhof een verrassende ontdekking gedaan: onder het stof lagen 17 muziekhandschriften en 56 drukken van de 16de tot de

20ste eeuw opgeborgen. Een buitengewone vondst, want muziekcollecties uit begijnhoven zijn bijzonder zeldzaam.

Het meest opmerkelijke handschrift van de collectie kreeg een ereplaats in het Begijnhofmuseum: een 'processionale' uit 1550.

Dit handschrift bevat gregoriaanse gezangen voor de jaarlijkse processies en heiligenfeesten. Het is uniek omdat het de lokale gebruiken en de begijnentradities weerspiegelt. Twee eeuwen lang werd het boek actief gebruikt en zelfs aangevuld door de Turnhoutse begijnen.

Het manuscript werd in 2009 opgenomen op de Topstukkenlijst van de Vlaamse overheid, wat meteen het belang aantoont.

Om het te beschermen tegen lichtinval ligt het processionale momenteel gesloten in een vitrinekast van het museum. En dat is jammer, want het boek is niet alleen inhoudelijk waardevol, het is ook erg mooi. Digitaliseren is een eerste stap om het boek later virtueel te kunnen doorbladeren. In een volgende project zullen opnames van de gezangen worden gemaakt zodat ze weer door iedereen kunnen beluisterd worden.

Zulk topstuk op een professionele manier digitaliseren kost 2 600 euro. Via 'Boekensteun' probeert het Begijnhofmuseum dit bedrag bij elkaar te halen. Om potentiële 'gevers' over de streep te trekken werd een promotiefilmpje gedraaid. Stad Turnhout kon hiervoor rekenen op de belangeloze inzet van Klara-presentatrice Manuela Van Werde, expert Hendrik Van den Abeele en de vrouwelijke leden van het Turnhoutse koor 'De Vedel' onder leiding van Els Germonpré.

'Boekensteun' geeft het Begijnhofmuseum drie maanden de tijd om het bedrag bij elkaar te sprokkelen. Wie interesse heeft kan zijn bijdrage online storten tot begin februari 2014 via www.boekensteun.be

Het promotiefilmpje is te zien op de website van boekensteun, via www.begijnhofmuseum.be en www.facebook.com/TRAM41

Voor de geïnteresseerden is de muziek te beluisteren op: www.leerhuislelie.be/Muziekbibliotheek.html

Erfgoed in de media en op het internet

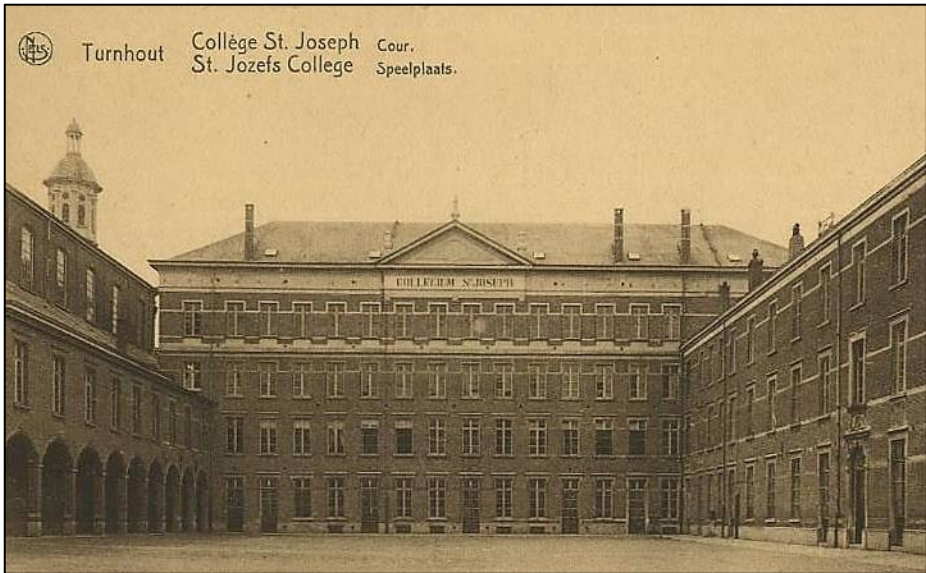
- www.archiefbankkempen.be bevat een overzicht van de archieven en collecties die worden beheerd door vijf gemeentelijke archiefdiensten uit de Antwerpse Kempen: Brecht, Geel, Lier, Mol en Turnhout.

Deze databank is geen beeldbank maar bevat beschrijvingen van documenten uit het eigen gemeentearchief maar ook uit archieven van personen, verenigingen en bedrijven die aan de

deelnemende gemeenten werden geschonken. De documenten kan je raadplegen in de leeszaal van de archiefinstelling in kwestie. Van sommige documenten kan je ook de inhoud online raadplegen. Let op: Archiefbank Kempen bevat nog niet alle archiefbeschrijvingen. Maandelijks worden nog bestanden toegevoegd. Zo is bijvoorbeeld recent de inventaris van het 14 meter lange archief van het Turnhoutse Stadsarchief en de stedelijke musea verschenen. Dit archief bevat heel wat documenten betreffende het Stadsarchief (vanaf 1793!) en het Taxandriamuseum.

- Sinds het najaar van 2013 staat er op de website van het KADOC, Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving een inventaris van het archief van de Vlaamse jezuiten. Het archief van de Vlaamse jezuitenprovincie bevat vooral documenten van de unitaire provincie na 1832 en van de zelfstandige 'Noord-Belgische' provincie na 1935. Die belichten uitvoerig het bestuur van de provincie, haar externe contacten, haar huizen (Brussel, Antwerpen, **Turnhout**, Gent, Aalst enz.) en apostolaatswerken (missie, onderwijs, zielzorg, sociale werken). Van honderden leden, actief in de meest diverse kerkelijke en maatschappelijke sectoren, zijn dossiers beschikbaar. Ze illustreren de stempel die de orde en haar leden drukten op het kerkelijk-religieuze, intellectuele, sociale, culturele, onderwijskundige en politieke leven in ons land. Mits toestemming van de eigenaar en inachtneming van de privacyregels is dit archief open voor raadpleging. Zie: <http://kadoc.kuleuven.be/nl/actu/enbr/index.htm>

- In november 2013 lanceerden de vijf Vlaamse provincies de website <http://www.depotwijzer.be/>.

**DEPOT
WIJZER.be**

Deze site wil uitgroeien tot dé

wegwijzer voor erfgoeddepotbeleid, -werking en -praktijk in Vlaanderen, met een aanbod van relevante expertise, up-to-date informatie en praktische tips voor een verantwoorde bewaring van erfgoed in depot.

Wil u meer weten over de opmaak van een collectieplan? Worstelt u met de inplanting van het depot in zijn omgeving? Of wil u weten welke maatregelen u moet nemen om uw depot optimaal te beveiligen? Op de website vindt u meer informatie over de vele aspecten van depots en hun gebruik. Drie hoofdthema's gidsen u door de bouw & inrichting, het fysieke en digitale collectiebeheer en de organisatie & exploitatie van depots.

- We weten allemaal hoe onze gemeente en ons eigen huis er vandaag uitzien op Google Maps. Maar hoe zag uw gemeente eruit op een topografische kaart

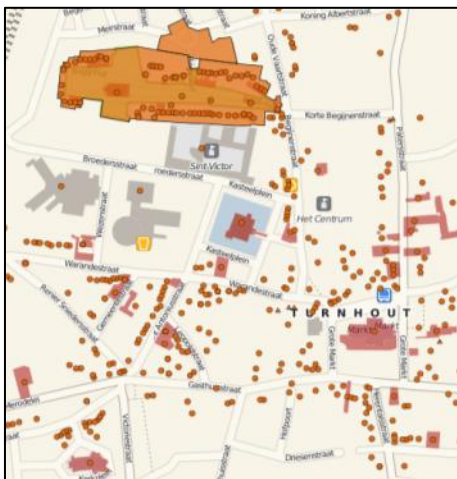

In een paar stappen kan u een topografische kaart van uw gemeente bekijken.

1. Tik uw gemeente of adres in in de zoekbalk bovenaan
 2. Selecteer het thema 'historische kaarten' en selecteer vervolgens een type kaart uit 1712, 1777, 1846 of 1842.
 3. Sluit het 'thema'-venster door op het kruisje in de rechterbovenhoek te klikken.
- Bron: De Standaard, 28 november 2013*

Bron: De Standaard. 28 november 2013

- Bent u bezig met onroerend erfgoed? Of bent u geïnteresseerd in het erfgoed in uw straat? Het nieuwe <https://geo.onroenderfgoed.be> stelt u in staat om snel geïnventariseerd en beschermd erfgoed op te zoeken. U kan zoeken op plaats, adres of perceelnummer en krijgt dan het resultaat mooi op de kaart gepresenteerd. Door een simpele klik op het gezochte object, krijgt u een beknopt rapport van de historiek en wordt u doorverwezen naar de beschrijvingen uit de inventaris- en beschermingsdatabanken.

100 jaar Eerste Wereldoorlog

- Raakt u de weg kwijt in het aanbod van WOI? Zoekt u een duidelijke overzichtelijke kaart om het landschap van WOI te verkennen?

Op de site www.wegwijzerWOI.be kan u heel wat wegwijzers vinden richting het aanbod (educatie, podiumkunsten, boeken, film, sites en monumenten, websites...) dat precies bij u past.

- Op zoek naar een voorouder die in het Belgische leger heeft geëindigd? Deze databank helpt u daarbij.

Het Koninklijk Legermuseum (KLM) bewaart de dossiers van de officieren die vóór 1900 (en ongeveer vanaf 1785) zijn geboren, evenals die van de onderofficieren en soldaten die tussen 1845 en 1888 zijn geboren. De namen van de officieren zijn reeds volledig in de databank ingevoerd; deze van de onderofficieren en soldaten zijn gedeeltelijk ingebracht, namelijk voor de namen beginnend met de letters A tot I en T tot Z. Ga hiervoor naar: <http://klm-mraiwpl.bh-a.eu/fmi/iwp/cgi?-db=DossiersOfficiers&-loadframes>

- Naar aanleiding van 100 jaar Eerste Wereldoorlog wordt vanaf 7 februari 2014 de grote tentoonstelling "14-18, dit is onze geschiedenis !" in het Koninklijk Legermuseum geopend. De geschiedenis van het conflict wordt in een brede context geplaatst waarin alle actoren van dit drama aan bod komen. De oorlog en het dagelijkse leven tijdens de Belgische bezetting maken een belangrijk deel uit van het parcours. Maar de bezoeker herontdekt ook de mobilisatie van de Europese staten die België hebben trachten te redden. Aan de hand van authentieke objecten, decors, getuigenissen, multimedia installaties, films en sensoriële ruimtes leert de bezoeker hoe dit conflict de 20ste eeuw grotendeels vorm gaf. Zie <http://www.expo14-18.be/nl>

Davidsfondsacademie: lezingenreeks WO I

Davidsfonds Turnhout organiseert in samenwerking met Vormingplus Kempen een lezingenreeks. Vermits de onderwerpen van historische aard zijn en gericht zijn op de Antwerpse Kempen, maken we er graag reclame voor...

Vluchtelingen, oorlogsvrijwilligers, brievensmokkelaars en spionnen. De Eerste wereldoorlog aan de Belgisch-Nederlandse grens.

Aangezien het neutrale Nederland geen strijdende partij was tijdens de Eerste Wereldoorlog, was de grens tussen België en Nederland er een tussen oorlog en vrede. Daardoor konden zich aan die

grens ruim vier jaar lang heel wat clandestiene activiteiten ontwikkelen, ook al was er een strenge bewaking. Langs de grens liep namelijk een anderhalve tot twee meter hoge draad met een hoogspanning van 2000 volt die bijna 1000 slachtoffers maakte.

Em. Prof. dr. Alex Vanneste (UA) bekijkt de Groote Oorlog vanuit dit bijzondere grensgebied. Hij heeft het over de vluchtelingenproblematiek, de wijze waarop oorlogsvrijwilligers toch aan het front geraakten, de clandestiene post met frontsoldaten en de spionage in bezet gebied en aan de grens. Tot slot vertelt hij wat de moordende elektrische grensdraadversperring voor dit alles betekende.

Data: woensdagen. 5, 12, 19 en 26 februari. 2014 van 14 tot 16 uur

Plaats: Auditorium van het H. Grafinstituut (ingang via poort A, Baron Dufourstraat, Turnhout)

Deelname in de kosten: Voor Davidsfondsleden : € 49-, voor niet – leden: € 55- per persoon

Info en inschrijvingen: 014/613.095 (Frans Van Gerven) en op 016/310.670 (Davidsfonds Academie) i.s.m. Davidsfonds regio Turnhout

De Groote oorlog: Nieuwe meesters, Magere tijden

Diane De Keyzer ging voor haar boek over de Eerste Wereldoorlog op zoek in dagboeken, brieven, fotoalbums en receptenschriften naar verhalen over de woeker en de smokkel, maar ook over de grote vindingrijkheid van moeders die hun oorlogsrecepten noteerden in keukenboekjes in een wanhopige poging hun familie toch te voeden. Ze verhaalt over de oorlog van gewone mensen. Ook over Turnhoutse mensen.

Over dit boek en de achterliggende geschiedenis komt zijn vertellen op de nacht van de geschiedenis.

Datum: dinsdag 25 maart 2014 vanaf 20 u

Plaats: Theobaldus Kunsthuis (Kon.Elisabethlei 2 te Turnhout).

Deelname in de kosten: Voor Davidsfondsleden: € 3

voor niet-leden: € 4 per persoon

Informatie: tel. 014/41.51.46, Van Camp Michaël,

e-mail: turnhout@davidsfonds.net

I.s.m. Vormingplus Kempen.

Foto (voorlopig?) onbekend nummer 16

Het stadsarchief van Turnhout bevat heel wat foto's waarvan de inhoud onbekend is. Onderstaande foto toont een schooltocht van de Vrije Middelbare Meisjesschool tijdens de Onafhankelijkheidsfeesten op 6 juli 1830. In welke straat heeft fotograaf Jef Jansen deze foto gemaakt? Stuur uw antwoord naar taxandriavzw@gmail.com met vermelding van nummer 14. Alvast bedankt.

Lidmaatschap

Om toe te treden tot de Taxandriakring stort u het lidgeld op rekening-nummer (iban) BE 71 2300 1972 5069 met het BIC-adres GEBABEBB van vzw Taxandria Turnhout met vermelding van uw naam en adres.

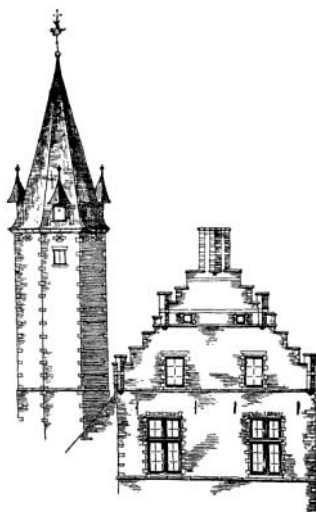
Het jaarlijkse lidgeld bedraagt :

Studenten min 25 jaar	€ 15	+	voor buitenlandse leden
Gewoon lid	€ 20		€ 6 supplement voor
Erelid	€ 30		verzendingskosten
Beschermlid vanaf	€ 50		

Voordelen van lidmaatschap:

- ⇒ Jaarboek met talrijke geschied- en oudheidkundige publicaties. Dit boek telt ca. 300 pagina's (gratis).
- ⇒ Vier edities van het ledenblad Taxandria Nieuws (gratis).
- ⇒ Twee uitstappen per jaar naar een Belgische of buitenlandse historische plaats, onder leiding van bekwame gidsen. (betalend)
- ⇒ Boeiende voordrachten over uiteenlopende cultuurhistorische thema's (gratis).
- ⇒ Gratis (persoonlijke) toegang tot de musea van TRAM41: het Taxandriamuseum, het Begijnhofmuseum en het Nationaal Museum voor de Speelkaart.

Voor andere initiatieven of extra informatie verwijzen we graag naar de website www.taxandriavzw.be,
<http://www.gazetvanturnhout.be/geschiedenis/taxandria>,
<http://www.facebook.com/taxandria.geschiedkundigekring>
of naar voorzitter Bert Hendrickx (014/44.04.85)

**Met steun van de
Vlaamse overheid**

V.U.: Bert Hendrickx - Hertestraat 18 - 2300 Turnhout - taxandriavzw@gmail.com